

Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Бутакова Оксана Стефановна
Должность: директор
Дата подписания: 04.05.2023 10:50:20
Уникальный программный ключ:
92ebe478f3654efe030354ec9c160360cb17a169

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

Направление подготовки: 46.01.03 Делопроизводитель
Профиль: социально-экономический

Государственное бюджетное профессиональное
образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
« 30 » июня 2020 г.

**ФОНД
ОЦЕНОЧНЫХ СРЕДСТВ**

ПО УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЕ
ПОО.01 «Якутский язык»
46.01.03 Делопроизводитель
Делопроизводитель
(квалификация выпускника)

Ленск 2020 год

РАЗРАБОТЧИКИ:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

РАССМОТРЕНО

на заседании ПЦК «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 9 «30» мая 2020г.,

Председатель ПЦК

Турмукина М.
(подпись)

СОГЛАСОВАНО:

Внешние эксперты:

_____
Ф.И.О., должность, организация

_____
Ф.И.О., должность, организация

СОДЕРЖАНИЕ.

1	Паспорт фонда оценочных средств	4
2	Кодификатор контрольных заданий	5
3	Система оценивания профессиональных образовательных результатов по видам деятельности	6
4	Контрольно-оценочные средства для текущего и рубежного контроля по дисциплине ПОО.01. Якутский язык.	17
5	Контрольно-оценочные средства для промежуточного контроля по дисциплине ПОО.01 Якутский язык.	43

Паспорт
фонда оценочных средств
по дисциплине ПОО.01 Якутский язык

№ п/п	Контролируемые разделы (темы) дисциплины	Код контролируемой компетенции (или ее части)	Наименование оценочного средства
1	Раздел 1. Введение	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
2	Раздел 2. Речевой этикет, межличностные отношения	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
3	Раздел 3. Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов
4	Раздел 4. Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	У1-У11; 31-34	практическое задание тестирование перевод текстов

Кодификатор контрольных заданий

Функциональный признак оценочного средства (тип контрольного задания)	Метод/форма контроля	Код контрольного задания
Проектное задание	<p>Учебный проект (курсовой, исследовательский, обучающий, сервисный, социальный творческий, рекламно-презентационный). <i>Конечный продукт, получаемый в результате планирования и выполнения комплекса учебных и исследовательских заданий. Позволяет оценить умения обучающихся самостоятельно конструировать свои знания в процессе решения практических задач и проблем, ориентироваться в информационном пространстве и уровень форсированности аналитических, исследовательских навыков, навыков практического и творческого мышления. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.</i></p>	1
Реферативное задание	<p>Реферат. <i>Продукт самостоятельной работы обучающегося, представляющий собой краткое изложение в письменном виде полученных результатов теоретического анализа определенной научной (учебно-исследовательской) темы, где автор раскрывает суть исследуемой проблемы, приводит различные точки зрения, а также собственные взгляды на нее.</i></p>	2
Расчетная задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание, лабораторная работа, практические занятия, письменный экзамен. <i>Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.</i></p>	3
Поисковая задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание. <i>Частично регламентированное задание, имеющее нестандартное решение и позволяющее диагностировать умения, интегрировать знания различных областей, аргументировать собственную точку зрения. Может выполняться в индивидуальном порядке или группой обучающихся.</i></p>	4
Аналитическая задача	<p>Контрольная работа, индивидуальное домашнее задание. <i>Средство, позволяющие оценивать и диагностировать умения синтезировать, анализировать, обобщать фактический и теоретический материал с формулированием</i></p>	5

	<i>конкретных выводов, установлением причинно-следственных связей.</i>	
Графическая задача	Контрольная работа , индивидуальное домашнее задание. <i>Средство проверки умений применять полученные знания по заранее определенной методике для решения задач или заданий по модулю или дисциплине в целом.</i>	6
Задача на программирование	Контрольная работа, Индивидуальное домашнее задание.	7
Тест, тестовое задание	Тестирование , письменный экзамен. <i>Система стандартизированных заданий, позволяющая автоматизировать процедуру измерения уровня знаний и умений обучающегося.</i>	8
Практическое задание	Лабораторная работа , практические занятия, практический экзамен. <i>Средство для контроля приобретенных обучающимся профессиональных навыков и умений по управлению конкретным материальным объектом.</i>	9

Описание системы оценивания

Показатели оценивания

Наименование ОПОР	25 баллов	20 баллов	15 баллов	10 баллов
1. Владение знаниями терминологии	Знает и понимает термины и определения	Знает и понимает термины и определения, но допускает незначительные ошибки	В целом понимает, но допускает ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	Не раскрывает содержание термина, неуместно применяет термины
2. Результативность информационного поиска	Информация найдена верно, небольшие недочеты исправляются студентом сразу, помогает в поиске	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент исправляет самостоятельно	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя	Информация найдена не полная с неточностями, которые студент не может исправить без помощи преподавателя

	информации однорупникам		делает выводы	
3.Скорость и техничность выполнения заданий	Студент самостоятельно , в срок и верно выполняет задания, делает выводы, помогает однорупника м	Студент самостоятельно , в срок, с небольшими недочетами выполняет задания, делает выводы, помогает однорупника м	Студент самостоятельно , в срок, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы	Студент с помощью преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет задания, с помощью преподавателя делает выводы
4.Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с требованиями преподавателя, в соответствии с ГОСТ	Задания оформляет аккуратно, но имеются замечания	Задания выполняет неаккуратно, со значительными замечаниями.	Оформление не соответствует требованиям
5.Аргументиро ванность суждений, широта кругозора	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы	В письменной и устной речи приводит примеры, факты, описывает явления, производит сравнения, анализ, делает выводы, но затрудняется в построении логического изложения материала	Приводит примеры, описывает явления, факты, но затрудняется в логическом изложении, анализе, сравнении, выводах	Приводит примеры, факты, описывает явления, не делает выводы, сравнения
6.Поиск, обработка и предоставление информации по изучаемому	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленна я информация	Работает с литературой, поисковыми системами, подготовленна я информация	Недостаточно проведен сбор и обработка информации, предоставление информации не	Проведен поиск и сбор информации, тема не раскрыта, или не соответствует

материалу	соответствует темам задания, полно раскрыта, отображена, при необходимости сопровождается наглядностью (схемами, рисунками), предоставляется логично в соответствии с требованиями, даются ссылки на источники	соответствует темам задания, полно раскрыта, предоставление информации не в полной мере соответствует требованиям	соответствует требованиям	заданию
7.Использование учебно-лабораторного оборудования для решения практических задач (измерительные приборы и инструменты)	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, производит работы с применением учебно-лабораторного оборудования в соответствии с требованиями и технологией, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию. Может оказать помощь в работе одноклассникам	Знает устройство, назначение, методы работы с учебно-лабораторным оборудованием, но допускает ошибки в работе с учебно-лабораторным оборудованием, соблюдает технику безопасности, бережно относится к оборудованию	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным оборудованием. Производит работы с замечаниями, соблюдает технику безопасности.	Не в полной мере владеет знаниями устройства, назначения, методами работы с учебно-лабораторным оборудованием. Производит работы с нарушением технологии, принципов работы, имеет замечания по технике безопасности

8. Время на выполнение задания	Соблюдение времени и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %
--------------------------------	--	---------------------------------------	--------------------------------------	---

Критерии оценивания

Количество баллов	Уровень сформированности	Оценка
85 – 100	повышенный	«отлично»
70 – 84	достаточный	«хорошо»
50 – 69	пороговый	«удовлетворительно»
менее 50	компетенция не сформирована	«неудовлетворительно»

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

Государственное бюджетное профессиональное
образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»
Учебно методический совет
Протокол № 11
« 30 » июня 2020 г.

**Контрольно-оценочные средства для текущего и рубежного контроля
учебной дисциплины ПОО.01 Якутский язык
Основной профессиональной образовательной программы подготовки
квалифицированных рабочих, служащих по профессии
46.01.03 Делопроизводитель**

Ленск 2020 год

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины **ПОО.01 Якутский язык** соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии **46.01.03 Делопроизводитель**, утвержденного **Приказом Министерства образования и науки РФ от 2 августа 2013 г. №639**.

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 9, от «30» мая 2020 г.

Председатель ПЦК Жаф / Жармутова И.А.

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1. Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Якутский язык**, обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	Показатели оценки результата	Форма оценивания
Уметь:		
У1. читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	<i>1 или 0 балл</i>
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	<i>1 или 0 балл</i>
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	<i>1 или 0 балл</i>
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	<i>1 или 0 балл</i>
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	<i>1 или 0 балл</i>
У 6. заполнять различные виды анкет, сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	Уметь заполнять анкеты, сообщать сведения о себе	<i>1 или 0 балл</i>
У 7. аргументировать свою точку зрения по обсуждаемым темам;	Уметь аргументировать свою точку зрения	<i>1 или 0 балл</i>
У 8. вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию,	Уметь вести беседу	<i>1 или 0 балл</i>

эмоционально-оценочные средства;		
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	1 или 0 балл
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	1 или 0 балл
У 11.использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	1 или 0 балл
Знать:		
3.1.основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	1 или 0 балл
3.2основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	1 или 0 балл
3.3значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	1 или 0 балл
3.4языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	1 или 0 балл

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	<ul style="list-style-type: none"> • Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению профессиональной деятельности; 	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов ее достижения, определенных	<p>Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач;</p> <p>Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p> <p>Соответствие подготовленного плана собственной</p>	

руководителем.	<p>деятельности по защите информации требуемым критериям;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи;</p> <p>Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p>	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени; 	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени; 	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; 	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	<p>Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития;</p> <p>Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); 	
ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным	<ul style="list-style-type: none"> • Уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии. 	

традициям народов Якутии.		
---------------------------	--	--

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У20, У21 З7	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; З1-З4	Практические занятия	У1-У11; З1-З4	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; З1-З4

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

- I. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.
- II. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Текущий контроль

ТЕСТЫ

Тыл олоџо уонна сыһыарыыта

1. Тыл састааба туохтан турарый?

- а) олоџо
- б) сыһыарыыта
- в) дорџооно

2. Сыһыарыылар тугу кѳрдѳрѳллѳрѳн быһааран сурааһынынан холбоо

- лар   идэни
- һыт   элбѳџи
- лаах   куччатан
- чаан   туохтааџы
- ааччы

3. –*тааџар* диэн ханнык сыһыарыыный?

- а) тылы ѳѳскѳтѳр
- б) тылы ситимниир

4. ѳѳскѳтѳр сыһыарыы болдѳѳх бѳлиѳтин ый

- а)
- б)
- в)

5. Ситимниир сыһыарыы болдѳѳх бѳлиѳтин ый

- а)
- б)
- в)

6. Куобахчааннарга диэн тыл сѳпкѳ састаабынын ырытыллыбытын бул

- а) куобах – чаан – нар – га
- б) куобах – чаан – нар – га
- в) куобах – чааннарга

7. Нууччалыы суруллар тыл олоџор наар илин аһаџас дорџоон (и; е; ѳ) баар буоллабына , сыһыарыыга ханнык дорџоон сурулларый

- а) а; у
- б) ѳ; и
- в) а; у; ы

8. Нууччалыы суруллар тыл олоџор биир эмѳ кѳлин аһаџас дорџоон буукубата (а; о; ы; у) ѳбѳтѳр ѳ, ю, я баар буоллабына, сыһыарыыга ханнык дорџоон сурулларый?

а) э; и

б) а; у; ы

в) а; о; э

9. Нууччаттан киирбит тыллар сыһарыыларын сурааһынынан холбоо

фельдшер га

компьютер гэ

милиционер гэ

инженер га

10. Нууччаттан киирии тылга сыһа сыһарыы эбиллибитин булан аннынан тарт

Операцияны, президены, республиканскай, учебнигы

Аат тыл

1. Аат тыл диэн тугуй?

а) Ким? Туюх? диэн ыйытыгыга хоруйдуур, предмет бэлиэтин көрдөрөр

б) Ким? Туюх? диэн ыйытыгыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

в) Хайдах? Ханнык? диэн ыйытыгыга хоруйдуур, предмети көрдөрөр

2. Паараласпыт аат тыллары сурааһынынан холбоо

От - бодо

Дьүһүн - сымар

Таһас - мас

Сыт - сап

3. Аат тыл атын-атын тылы кытта ситимнэхэригэр..... уларыар

а) сыһарыыта

б) олоо

в) сүһүөбэ

4. Саха тылыгар хас падеж баарый?

а) 6

б) 8

в) 7

5. Араары падежка турар аат тылы бул

а) мастааһар

б) кинигэтэ

в) остуолтан

6. Туттуу падеж ыйытытын бул

а) Кими? Тугу?

б) Кимиэхэ? Туюхха?

в) Киминэн? Тугунан?

7. **Оҕолуун** диэн аат тыл падеһын быһаар

а) тэннии

б) холбуу

в) сыһарыы

8. Аат тыл тугунан уларыарый?

а) падеһынан

б) аһсаанынан

в) сирэйинэн

г) бириэмэнэн

9. Аһаһас дорҕоонунан уонна дифтонунан бүтэр аат тыл тэннии падежка биир аһсаанна ханнык сыһарыыны ылынаарый?

а) – тааһар

б) – лааһар

в) – дааһар

10. Төрүт падежка турар аат тыл этиигэ ханнык чилиэн буоларый?

- а) туһаан
- б) кэпсиирэ
- в) ойоҕос чилиэн

Солбуйар аат

1. Солбуйар аат ханнык сана чааһын солбуйарый?
  - а) аат тыл
  - б) даҕааһын аат
  - в) туохтуур
2. Солбуйар аат этиигэ ханнык чилиэн буоларый?
  - а) кэпсиирэ
  - б) туһаан
  - в) ойоҕос чилиэн
3. Солбуйар аат хайдах уларыйарый?
  - а) сирэйнэн
  - б) ахсаанынан
  - в) падеһынан
4. **Миигинэн** диэн солбуйар аат падеһын быһаар
  - а) туттуу
  - б) сыһыарыы
  - в) холбуу
5. Сирэй солбуйар ааты бул
  - а) эһиги
  - б) кинигэ
  - в) күөх
6. Сыһыарыы падежка турар солбуйар ааты бул
  - а) эйигин
  - б) миэхэ
  - в) кинилэр
7. **Биһиги** диэн солбуйар аат хаһыс сирэй буоларый?
  - а) 1
  - б) 2
  - в) 3
8. Туһаана солбуйар аатынан бэриллибит этиини аннынан тарт
  - а) Кинилэр төрдүс кылааска үөрэнэллэр.
  - б) Бу оскуолаҕа мин үөрэнэбин.
  - в) Бүгүн биэс уруок буолла.
9. **Эһигиннээбэр** диэн солбуйар аат сөпкө ырытыллыбытын бул
  - а) үһүс сирэй, элбэх ахсаан, тэннии падеж
  - б) иккис сирэй, элбэх ахсаан, холбуу падеж
  - в) иккис сирэй, элбэх ахсаан, тэннии падеж

Туохтуур

1. Туохтуур тугу көрдөрөрүй?
  - а) хайааһыны
  - б) предмети
  - в) предмет бэлиэтин
2. Туохтуур сорууар киэпкэ ыйытыылары
  - а) Тугу гынар?
  - б) Хайыыр?
  - в) Тугу гын? Хайаа?
3. Туохтуур хас бириэмэлээбэй?
  - а) 3

- б) 4
в) 5
4. Бэриллибит туохтуурдар бириэмэлэрин быһааран сурааһынынан холбоо
билинни	ыллыа
ааспыт	ыллыыр
кэлэр	ыллаабыт
5. Билинни бириэмэбэ турар туохтууру бул
- а) суруйар
б) көрүө
в) ыллаабыта
6. Иккис сирэй элбэх ахсааныгар турар туохтууру бул
- а) олоҕор
б) суруйабыт
в) туулуубут
7. Пааралаһар туохтуурдары сурааһынынан холбоо
сүүр -	кэл
бар -	көт
ыллыыр -	көтөр
үөрэр -	туойар
8. Утарыты суолталаах туохтуурдары сурааһынынан холбоо
аҕал	табыс
бул	биэр
киир	илт
ыл	сүтэр
9. Аат тылтан үөскээбит туохтууру бул
- а) тур
б) утуйар
в) олонхолоо
10. «**Охтоохтон..., саалаахтан...**» диэн өс хоһоонугар соруулар килбикэ турар туохтуурдары ситэр
- а) самныма
б) охтобуун
в) охтума
г) самнар
11. **Ытыгаба** диэн туохтуур сөпкө ырытыллыбытын бул
- а) ыт, билинни бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй
б) ытар, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй
в) ыт, кэлэр бириэмэ, биир ахсаан, 3 сирэй

Дабааһын аат

1. Дабааһын аат предмет ..... көрдөрөр
- а) аатын
б) бэлиэтин
в) тугу гынарын
2. Дабааһын аат хайдах уларыарый?
- а) падеһынан
б) сирэйинэн
в) ахсаанынан
г) уларыыбат
3. Сыһыарытыгар –эй суруллар нууччаттан киирбит дабааһыны аннынан тарт
- а) политическ _____
б) медицинск _____

- в) государственн _____
4. Дабааһын аат кэпсиирэ суолтатыгар туттуллубут этиитин булан аннынан тарт
- а) Күөх халлаан күндээрэн турар.
 б) Куба курдук кылбаа манган.
 в) Оҕолор хайыһарга күрэхтэстилэр.
5. Дабааһын аат аат тылтан үөскээбит тылын бул
- а) саалаах
 б) үчүгэй
 в) күөх
6. Дабааһын аат туотууртан үөскээбит тылын бул
- а) сана
 б) сүүрүүк
 в) бастын
7. Маарыннаһар суолталаах дабааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо
- бөҕө сымса
 хапсаҕай мөкү
 куһаҕан күүстээх
 туйгун үчүгэй
8. Утарыта суолталаах дабааһын ааттары булан сурааһынынан холбоо
- хара аһы
 хойуу үрүҥ
 минньигэс убаҕас
 халын чараас
9. Аат тыл дабааһын аат суолтатыгар туттуллубутун бул
- а) сана ырыа
 б) тимир оһох
 в) бастын аабааччы
10. Дабааһын аат аат тыл суолтатыгар туттуллубутун бул
- а) кыһыллар кыайдылар
 б) сырдык күн
 в) күөх халлаан

Показатели оценивания результатов тестирования

Наименование ОПОР	25 баллов	20 баллов	15 баллов	10 баллов
1) Владение знаниями терминологии	Знает и понимает термины и определения	Знает и понимает термины и определения, но допускает незначительные ошибки	В целом понимает, но допускает ошибки в знании терминологии и определений, исправляет после замечаний	Не раскрывает содержание термина, неуместно применяет термины
2) Правильность выбора ответа	Ответы выбраны верно, в срок	Ответы выбраны верно, с небольшими	Студент с недочетами и с небольшой задержкой во	Большинство ответов выбраны не верно и

или ответов		недочетами, своевременно	времени выполняет задания	несвоевременно
3) скорость и техничность выполнения тестовых заданий	Студент самостоятельно, в срок и верно выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с небольшими недочетами выполняет тестовые задания	Студент самостоятельно, в срок, с недочетами выполняет тестовые задания	Студент с помощью преподавателя, несвоевременно, с недочетами выполняет тестовые задания
4) Оформление заданий	Задания оформляет аккуратно в соответствии с требованиями преподавателя	Задания оформляет аккуратно, но имеются замечания	Задания выполняет неаккуратно, со значительными замечаниями	Оформление не соответствует требованиям преподавателя
5) Время на выполнение задания	Соблюдение время и подготовки задания, сроков сдачи заданий.	Превышение времени выполнения на 10 %	Превышение времени выполнения на 20%	Превышение времени выполнения на 30 и более %

- **Общее количество вопросов принимается за 100%. Оценка выставляется по значению соотношения правильных ответов к общему количеству вопросов в процентах.**

Критерии оценок

- 1. Оценка «5» (отлично) – от 85 до 100% правильных ответов;**
- 2. Оценка «4» (хорошо) – от 75 до 84 % правильных ответов;**
- 3. Оценка «3» (удовлетворительно) – от 50 до 74 % правильных ответов;**
- 4. Оценка «2» (неудовлетворительно) – менее 50% правильных ответов**

Тексты для перевода

Өлгөмөтөн.

Биирдэбиһигиотоннуубардыбыт. Минтуосыаҕасыллым. Оттон быраатым Петя бидон ылла. Сирин билэр буолан, отонноох сиргэ быһа тийдибит.

Быйыл отон өлгөмнүк үүммүт. Биһиги хомуйан бардыбыт. Биирдэ үргээтэххэ ытыһың туолар. Олус минньигэстэр. Иһипитин толорон дьиэбитигэр бардыбыт. (37)

- *Хотуласпыт бүтэй дорҕооннору булан бэлиэтээң.*

Күһүн.

Көмүс күһүн тийэн кэлбит. Сарсыарда туман көтөр. Күнүс сайынгылыы ичигэс. От-мас сэбирдэбэ саһарбыт. Тураахтар собуруу бараары бэлэмнэнэллэр. Оҕолорун көтүтэ үөрэтэллэр. Мустан үөрүнэн көтөллөр.

Күһүн – кэрэ кэм. Айылҕа барахсан араас өнгүнэн оонньоур. (32)

- *Уһун аһаҕас дорҕоонноох тыллары аннынан тарданбэлиэтээн.*

Оҕолор быһаатылар.

Коля уонна Ваня куйаас күн сөтүөлээтилэр. Арай эмискэ тураах айманна. Көрбүттэрэ элиэ тураах оҕотун кытаахтаабыт. Уолаттар элиэни тааһынан тамнаатылар. Элиэ ыксаата. Тураах оҕотун ыһыктан кэбистэ. Онтуката ууга түстэ. Уолаттар тураах оҕотун ууттан таһаардылар. Күн уотугар кууртулар. (36) (Е.Макаровтан)

• *Бүтэһик этии тылларын ырытынҕ. Дифтоннары уонна аһаҕас дорҕооннору булан бэлиэтээн.*

Модьугу.

Модьугу диэн тынырахтаах көтөр түүн бултуур. Күнүс саһар идэлээх. Кини күнүс көрбөт.

Биирдэ мин тыа саҕатынан баран истим. Ытым улахан арбах иһигэр туох эрэ баарын биллэ. Үрэ-үрэ арбах анныгар киирэн барда. Арай күтүр улахан модьугу ойон табыста. Олус уолуйбут модьугу чугас турар харыйа диэки көппүтэ. (46)

- *Икки хоһулаһылаах тылы булан уһулун уонна оннук биир тылла бэйэбититтэн суруйҕ.*

Эһэ.

Сайын этэ. Арай биир киэһэ тэлгэһэбэ сүөһүлэри батыһан эһэ киирэн кэлбитэ. Тыа кырдыаҕаһа дьон олорор сиригэр киирэрэ дьулаан этэ. Биһиги таһырдыа сырсан тахсыбыппыт. Көрбүппүт, уңуох-тири буола дьүдьэйбит. Хараһын уота өһөн хаалбыт. Нэктэл буолбут түүлээх. Кырдыаҕас эһэ хотон аттыгар кэлэн, төбөтө саллайан олороро. Эһэни сайыны быһа аһатан илдэ сылдыбыппыт. (50) (Е.Макаров)

- *Рдь- сэргэстэспит тылларын булуң.*

Куоҕас.

Атырдыах ыйын саңатыгар Коля уонна Миша икки оҕолоох куоҕаһы көрбүттэрэ. Оҕолорун умсарга үөрэтэ сылдыра. Сарсыныгар тийбиттэрэ бу күөлгэ пионерскай лааһыр оҕолоро кэлбиттэр. Оонньоу-көр бөһөнү түһэрбиттэр. Куоҕас ол оҕолортон мэхэйдэппит. Биир оҕотун көхсүгэр сүгэн үөһэ көтө сылдыра. Биир оҕотун хайыы - үйэбэ күрэппит. Ханна тиэрдибитэ биллибэт. (45) (Е.Макаров)

- *Рдь уонна ддь, дд сэргэстэһиитин булан бэлиэтээн, биир тылы сүһүөхтээн.*

Бурдук.

Сайылыктан чугас собуус саһарчы буспут бурдуктаах бааһына тыалга бигэтэн долгуннулар. Күммүт үөһэ ойон, буолакка дьон-сэргэ уонна техника тобуоруйар. Комбайннар үлэлэн тинийэллэр. Самосвал массыынаҕа комбайн бункерыттан көмүс туорах курулуу кутуллар. Самосвал туолла да элеватор диэки куугуната турар.

Сахабыт сиригэр Амма уонна Өлүөхүмэ өң хочолоругар, бааһыналарыгар сэлиэһинэй үүнэр. (50)

- *Дуоскаҕа суруйуу: Комбайннар, бункерыттан, элеватор.*
- *Бурдуктаах, күммүт диэн тыллар олохторун, сыһыарыылары бэлиэтээн.*

Хатын.

Үрдүк томторго соботох хатын үүммүтэ. Күһүннү тыал хатын сэбирдэхтэрин турута сынньара.

Оскуола оџолоро ол хатын аттыгар мастары омордорго быһаарбытгара. Кинилэр үөтү, тэтини, харыйаны, бэһи омордубутгара.

Саас мастар бары көџөрбүттэрэ. Аны хатын соџотох буолбатах, аттыгар доџоттордоох.

Хойут мастар улаатыахтара. Дьоннор сынньаныахтара. Суугунас лабааларыгар оморон чыычаахтар ыллаахтара. (50)

- *Үөтү, тэтинги, харыйаны, бэһи диэн тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээн.*

Эһэ туһунан.

Саха сиригэр қиэнник тарџанан хара уонна хагдан эһэлэр үөскүүллэр.

Хагдан эһэлэр кугас, кытархай сахархайдыны эбэтэр хап-хара өнгөөх буолаллар. Кинилэр сайын үксүн үрэхтэр сүннүлэрин кэрийэллэр. Сискэ, хара тыаџа отон бустаџына тахсаллар. Күһүнүгэр кыстыыр сирдэрин тастарыгар өрүстэр, үрэхтэр, үрүйэлэр үрдүлэригэр уонна эргэ курунна киирэллэр.

Үчүгэйдик уойбут эһэлэр кыһын алта анар ый утуйаллар. (51) (А.Пахомовтан)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуң.*

Бастакы булт.

Мин үһүс кылааска үөрэнэ сылдьан солондону бултаан турабын. Ол маннык буолбута.

Күһүн, хаар түспүтүн кэннэ, ышпын кытта ойуурга сырыттыбыт. Арай ытым сыгынах аннын үр да үр буолла. Мин сүүрэн тийэн сыгынах аннын маһынан анныалаатым. Оноуоха кыра сырдык кыһыл өңнөөх кыыл ойон тахсан тиит диэки сүүрдэ. Биһиги эскирэттибит. (49) (Бэлэм буолтан)

- *Биэс аат тылла талан суруйуң, ыйытыыларын суруйуң.*

Тураах оџото.

Суол кытыытыгар туох эрэ хара ыстангалыы сылдьара. Көрбүспүт, кып-кыракый тураах оџото оморор. Кыната тостубут. Туора соһо сылдьар.

Тутан ылан дьиэбитигэр илдьэ бардыбыт. Тураахпыт оџотун Федя диэн ааттаабыппыт. Араас үөннэринэн аһаппыппыт. Кэнникинэн тураахпыт дьиэтийбитэ. Кыната да оспута.

Федя ордук Мурзилка диэн куоскабыт оџотун кытта доџордоспута. Кинилэр биир иһиттэн аһыыллара. (50) (Бэлэм буолтан)

- *Чопчу предметтэри көрдөрөр үс аат тылла булан устун. Ыйытыыта туруорун.*

Кистэлэн.

Билигин Алдан куорат турар сиригэр түң тайџа этэ. Орто-салаа өрүскэ түһэр кыракый үрэххэ ханнык сир бааһа баарын эвенк булчуттара эрэ билэллэрэ.

Аптаах илиинэн ыһыллыбыт курдук, үрүйэ устун көмүс тарџанан сытара. Эвенкилэр ити көмүстээх үрүйэни баайдартан, тойоттортон өр сылларга кистээн сылдьыбытгара. Кинилэр, үрүйэ кистэлэнэ арылыннаџына, булчуттарга алдыархай үөскүө дии саныыллара. (50)

- *Бэлиэтэммит тыллары быһаара-быһаара суруйуң.*

Өлүөнэџэ.

Сарсыарда. Күн санардыы сырайан эрэр. Бөлүүн этиннээх ардах тоџо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтаһа күөх оттон уу тохтор.

Угуттаан дэбилийбит Өлүөнэ доллоһуһа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьоџо сыыртан хараңаччылар өрүс диэки көтөн сылбырыйаллар. Элбэхтэрэ бэрт буолан биир кэм ытылла омороллор. Көстүбэт куруһубаны салгынна ойуулуурга дылылар. (54) (В.Сыромятников)

- *Айылџакөстүүлэринкөрдөрөрааттылларыбуланбэлиэтээн.*

Кырса.

Кырсамуусмангүлээх. Уһунхойуутүтэтымныыттанхарыстыыр.
Кырсатуундараҕауөскүүр.
Түргэнатахтаах. Сэргэх, чэрэңнэскулгаахтаах. Сасытыбуланкөрөркыраҕыарахтаах.
Олуссытымсахмуруннаах.

Сайынтонбуорутобулухаһар. Үрдүктөмторгохорооногостор. Оккооболорунулаатыннарар.
Үүтүнэнуоннабалыгынанатаһар. Кырсакутуйаҕытутансиир. Күһүнтүтэситтэбинэбултууллар.
(49) (Н.Пестряков)

Күөлгэ.

Түөлбэдиэнкыракүөлтэнхайадакөтөрарахсыбат.
Атынулахаңаҕаныкүөллэргэаанньатүспэттэр. Букүөлаһылыктаах, этэбэлээх.
Ононкустаркүөлүутатуохаһылыктааҕынбилэллэрэбит. Итихайдахбилэллэрий?
Айылҕакыыллара, көтөрдөрөайылҕаныаһарыбилэллэр.
Сылгычыычааҕасылаайыбиирсиргэсымыыттыыр. Тураахтаруйаларынхаһандасүтэрбэттэр.
Айылҕабарахсанолусдадькти! (52) (Е.Макаров)

- Биир уонна элбэх ахсаанга турар үстүү аат тылла булан уһулун. Анал ааты булан бэлиэтээн.

Албын саһыл.

Өрдөөбүтэ саһыл уонна бөрө доҕордоспуттар. Саһыл дьизэ көрөр, бөрө бултаан аҕалар.
Саһыл бөрөнү кытта бииргэ хороон хастарга быһаарыммыттар.

Бөрө үөрэ санаабыт. Кини урут аһыыр аһа, итгэр дьизэтэ суох олоҕубута. Ол иһин быста
хоргуйара, ырдыаччы тоноро. Онон бэрт улгумнук, ону аһан саһыл өйүн хайҕаан, сөбүлэспитэ.

Бөрө түүн аайы бултуур. Күнүс да сынньаммат. Саһыл соруудаҕынан ампаар онорор. (55)
(И.Сосинтан)

- Аат тылларга үс холобурда булун.

Дьикти түүн.

Айаал ийэтин кытта аҕата оттуур сиригэр барыста. Хомунан барыыларыгар борунуй
буолла. Хойуу тыа устун ыллык суолунан хаамсан истилэр. Аны көбүс-көнө былыргы солооһун
кэллэ. Тулатыгар анаан олордубут курдук намчы хахыйахтар үүммүттэр. Аны ый чаҕылыһан
таҕыста. Ый сырдыгыттан күөх түүн эбии дьикти кистэлэнэ арылынна. Мастар уу-чумпуга
бигэннилэр. Эчи кэрэтин, күһүңнү түүн! (51)

- Даҕааһын ааттары булан бэлиэтээн.

Халтархай табаарыс.

Кымырдаҕас хатынна ыттыбыт. Буортулаах үөнү туппут. Эмискэ күүстээх тыал түспүт.
Кинини салгыһна ыттыһан таһаарбыт. Үрэх унуор бырахпыт. Кымырдаҕас тула көрүммүт,
букатын билбэт сирэ эбит. Хойуу от быһыһыгар мунан хаалбыт. Үрэххэ кирибит. Көрбүтэ уңуор
дьизэтэ турар эбит. Таһааран биэр диэн чохуттан көрдөспүт. Чохута үөс диэки уста турбут. Чоху
көхсө килэркэй, халтархай. (52)

- Даҕааһын ааттары ситимнэхэр аат тылларын кытта холбуу бэлиэтээн.

Таммахтар.

Саргылаах саас сандааран кэллэ. Күммүт уота сылһыан, араас дьэрэкээн өнөөх
сарданаларынан күлүмнүү оонньоото. Күн уота ириэрэн, от-мас, кырыыса хаара таммах буолан
түстэ.

Сандал саас аан бастаан бу таммахтар түһүлэриттэн саҕаланар. Күн уота күүскэ
сылһыдаҕына өрүһүспүттүү түргэнник тобугуруу түһэллэр. Онтон күн уота саппаҕыра да,
аргыһы аҕай, наһаа бытааннык, сүрүбүлдьэбиттии таммалыыр. (50)

- Бастакы этиһини сүһүөхтээн суруйун.
- Бастакы этиһигэ даҕааһын ааты ситимнэхэр тылын кытта бэлиэтээн.

Күөх зона.

Куула тыа аннынан үрэх ааһар. Кытыытын тулалыы ып-ыраас сиргэ талахтар үүммүттэр. Кинилэр намчы лабаалара биир тэн куудара буолан мөлбөһөн тураллар.

Талахтар кэтэх өттүлэригэр күлүк сир баар. Онно көпсөркөй хара буорга моонньоҕон, дөлүһөн, хаптаҕас уктара олордуллубуттара. Сэбирдэхтэр быыстарыгар хаптаҕас хойуу отонноро кытаран-наҕаран көстөллөр.

Бу барыта оҕолор олордубут уктара. (49) (Е.Макаровтан)

- *Дабааһын ааттары быһаарар аат тылларын кытта булан ыйытыыларда туруорун.*

Лабааҕа олорбут чыычаах.

Ойуур иһигэр киирэбин. Күөх солко мугукчанан лаглайа симэммит титириктэр тураллар. Бу кэмнэ ойуур барахсан кинини бэйэтигэр тардар курдук.

Ол истэхпинэ, иннибэр сип-синньигэс лабааҕа чыычаах түстэ. Күрүн өннөөх. Кылгас моойдоох. Харахтара хара оҕуруу курдуктар.

Чыычаах барахсан... Түүтэ-өнө ырааһын! Хамсыыр буолбатах, тырымныыр. Таммах курдук ып-ыраас харахтара үөрүү уотунан чаҕылыһаллар. (50) (А.Сыромятникова)

- *Аат тыллары булан ыйытыыта туруорун.*

Күһүн кэлиитэ.

Түүн аайы хаһынныыр. Хаар хаһын нарын-намчы хатын мастары хаарыйда. Онтон сайылык саҕатынааҕы тииттэр көп лабааларын солотуу кыраасканан сотон ааста.

Күн күнүһүн бэрт сылаастык сырайбахтыыр. Чуумпуга көрдөххө сыһыы үрдүнэн ооҕуй оҕус күөх илимин утаҕа салгынна көтөр. Тула ып-ыраас, дьэп-дьэнкир, чэбдик. (42) (И.Сыромятниковтан)

- *Маарыннаһар суолталаах хас да дабааһынна суруйун.*

Тайҕа.

Тайҕаны илэ хараҕынан көрөр үчүгэй даҕаны! Оноҕос курдук көнө тиит мастар халлаанга харбаһаллар. Харана күөх харыйалар тыаһа-ууһа суох иһийэн тураллар. Үрүн көмүс өннөөх тирэх мастар, айгыр-силик хатыннар киэмсийэ киэркэйэллэр. Тэтин мас сэбирдэхтэрэ тэлибирии оонньуулар. Өрүстэр биэрэктэрин намыын-намчы үөттэр киэргэтэллэр. Тайнага отон арааһа үүнэр. (46)

- *Элбэх ахсаанга турар туохтуурдары булан сыһыарыылары бэлиэтээн.*

Күн көлүйэ.

Көлүччэ мэндээркэй иэнигэр эрһэ долгуннар дьэрэлиһэ сүүрэллэр. Кытыытыгар кылыкынас от бөҕө үүммүт. Тыатын саҕатыгар сиздэрэй үөттэр лаглаһан үүммүттэр. Бу кыракый көлүччэ бэрт минньигэс балыктаах эбит.

Былыр сут дыыл дьоннор хоргуйан өлө сыспыттар. Күн аайы көлүйэлэригэр киирэн куйуурдуур эбиттэр. Көлүйэ барахсан сааһы быһа балыгынан аһаппыт. Бар дьону өлүүтэн быыһаабыт. Ол иһин кинини Күн көлүйэ диэбиттэр. (54) (И.Сосинтан)

- *Сүүрэллэр, үүммүттэр диэн туохтуурдарга ыйытыыта туруорун.*

Кыһын.

Биһиги айаннаан иһэбит. Табалар сындыыстанан иһэллэр. Тымныыга тыыналлара ыраахтан бургучуйан көстөр. Кыһын тымныыта да сүрдээх. Айанныыр суолбут уһун, ыраах, олус сылаалаах. Күүстээх тыал уун-утары сирэйбитигэр үрэр. Үөһэ көрдөххө түгэбэ билибэт борунуй халлаан. Арай ыраах сулустар чаҕылыһаллар.

Быйыл кыһын биһиги элбэх тиини, саһылы бултаатыбыт. (44)

- *Бастакыэтиинисүһүөххэараарын.*
- *Чопчу предмети көрдөрөр үс тылла булан суруйун.*

Уу.

Уу айылџаџа улахан туџалаах. Уу баар сиригэр үүнээйи арааџа үүнэр. Хамсыыр харамай элбэхтик үөскүүр. Уу суох сиригэр буортан туох да үүммэт. Биир да кыыл үөскээбэт.

Айылџа уута күөллэргэ, өрүстэргэ, муораларга мунньустар. Уулаах сирдэргэ дьон олохсуйар. Муора уута доруобуйаџа туџалаах.

Ууну киџи иџэригэр уонна суунарыгар, сирџи нүөлсүтэригэр туџанар. Ууну харыстаан туџаныахха. (50)

• *Биирдакыылүөскээбэт диэн этиџи тылларын сүџүөххэ араарын.*

• *Айылџа көстүүлэрин көрдөрөр аат тылларда суруйун.*

Күөрэгэй-хорсун чыычаах.

Талах быыџыгар кыракий чыычаах хамсаабакка олорор. Тоџмут быџыылаах. Эмискэ чыычаах тыалы утары өрө көтөн таџыста. Намчы кынатынан салгынџа уйдаран турда. Үөһэттэн дыкти ырыа дьурулаата. Тыал ол ырыаттан тохтуурга дылы буолла. Сотору хас да күөрэгэй өрө көтөн таџыстылар. Хаарынан бүрүллүбүт сыџыы көмүс дорџооннорунан туолла. Күн сылаас сарданаларыттан хаар уулан барда. Сарданалаах сааџы уруйдуур тойук кутулла турда. (55)

• *Бастакы этиџини ырытын. Туџааны, кэпсиирэни, ойџоџос чилиэннэри булан бэлиэтээн.*

Туундара күџүнэ.

Туундараџа күџүн эрдэ кэлэр. Халлаан сотору тымныйар. Табалар аны күлүмэнтэн, тигэџйиттэн куттамматтар. Эбэнкилэр табаларын кытта тыалаах сиргэ көһөллөр. Түүн ахсын хаџың түџэр. Муус халыџаан иџэр. Күџүнү кыџын солбуйар. (28)

Ыраас таммахтар.

Тыал ойуур көтөџөтүн тэбиир. Халлаан улам тымныйан, былытыран барар. Сотору-сотору ардыыр. Лабаалартан, харах уутун курдук, ыраас таммахтар тохтоллор. Ону мин мастар тымныыттан тоџон ытаџаллар дии саныыбын. Испэр мастары олус аџынабын. (31)

• *Ыраас таммахтар тохтоллор диэнгэ ханнык тыл предмет аатын, ханнык тыл предмет бэлиэтин, ханнык тыл предмет тугу гынарын көрдөрөллөрүй?*

Маннайгы хаар.

Маннайгы хаар түстэ. Салгын сөрүүдүйбүт. Сир үрдэ мап-манан буолбүт, сымнаџас хаарынан сабыллыбыт. Дьээлэр сарайдара, мастар манхайбыттар, хаарынан бүрүллүбүттэр. Эмискэ күн чаџылыџа тыкта. Салгын эмиз ырааџырда. (26)

Кыџын.

Айаннаан иџэбит. Табалар биир кэмник сиэлэн иџэллэр. Тыыннара бургучуйар. Барар суолбүт уџун. Тымныыта сүрдээх. Күүстээх тыал уун-утары үрэр. Үөһэ көрдөххө, түгэџэ биллибэт борунуй халлаан. Арай сулустар чаџылыннаџаллар. (28)

• *Кэнники этиџи тылларын сүџүөхтээн. Сүџүөхтэр араастарын бэлиэтээн.*

Чыычаах оџото.

Мотя сибэквили сырытта. От быыџыттан чыычаах көтөн таџыста. Көрбүтэ чыычаах оџолоро сыталлар. Айахтарын аталлар. Ас көрдүүлэр быџыылаах. Мотя аџына санаата. Сарсыныгар издьэгэй бытархайын илдьэн, уџа кытыытыгар уурда. Чыычаах оџолорун издьэгэџинэн аџатар буолла. (32)

Саџа күөл.

Бу ыраах Саха сирин кураайы алааџа. Урут манна хамыйах да уу суџа үџү. Билигин хайдах курдук байџал баар буолбүтүџ! Бу күөлү биџиги колхозпут үрэџи быџан онорбута. Онтон бэттэх манна бөдөн бөџүөлэк олохсуйбүт. Былыр манан биирдэ эмэ сылдыбыт атын оройуон дьоно билигин кэлэн соџуйаллар.(43) (С.Омоллоонтон.)

Чубуку.

Хайа тэллэгээр чубуку оџотун бэдэр туппут. Кырдыаџас чубуку таас хайа төбөтүгэр туран үөрүн маньыр. Кини бэдэр түөкүн ньылбыйан кэлбитин өйдөөн көрбөккө хаалбыт. Онтон алдыархай тахсыбытын кэннэ, дьэ билэр. Кини үрдүк сиртэн бэдэр диэки ыстанан кэбиһэр. Сытыы муоһунан сизэлийэ охсон түһэрэр. Сизэхсит бэдэр буутун соспутунан талахха сыылар. (46)

Балыксыт кэпсээнэ.

Остоолбо хайа Лена өрүс сүннүгэр баар. Сайын аайы ити хайаџа үс араас кыыл баар буолар. Үөһэ очуос таас тумсугар мохсоџол төрүүр. Хайа быарыгар кыракый сүүрэн аттыгар хаас сымьыттыыр. Оттон аллара хайа дьапталџа таастарын быыһыгар куобах үөскүүр. Бу кыыллар бары манна эйэлээхтик олоролор. (42) (Н. Якутскайтан.)

Сардана.

Күн сарданата куула тыа үрдүн көмүс дуйунан бүрүйдэ. Чочумча буолаат, үөһэ халыйан табыста. Онтон сардана тыалга үрдэрэр чараас былыттарга охсулунна. Күһүннү курус халлааны сэргэхситэ сырдатан турбахтаата. Онтон оргууй киирэн, ньимис гынан хаалла. (32)

Сэдэх түбэлтэ.

Тракторист фермаџа кэбиһиилээх оту состорон аџалбыт. Сүөһү аһатааччы от үрдүн хаардыы сылдыбыт. Кырыалаах көндөй сир баарын дьийбэргээн, маһынан **анньыалаабыт**. Арай, көндөй түгэџэр ырдыгыныыр сана **иһиллибит**. Эһэтин билэн киһи саалаах дьону ыныран аџалбыт. Эрэйэ суохтук эһэни бултаабыттар.

Эһэ, кэбиһиилээх окко кыстыырга соруммут эбит. Трактор тыаһыгар да, айан нэксиэтигэр да **уһуктубатах**. Дьэ, кытаанахтык угууар **оџонньор**эбит. (54)

- *Бэлиэтэммит тыллары сүһүөхтэргэ араарың. Сүһүөхтэр араастарын бэлиэтээн.*

Кыһын.

Кыһын обургу сытыы тыалынан кыскыйданан кэллэ. Мастар кэрэ симэхтэриттэн матан санныһан тураллар. Ол да буоллар кыһын айылџа көстүүтэ олус кэрэ. Саймаарыйар сүүрүктээх кэрэ Лена мууһунан бүрүллэн ньимийэн сытар. Күн көмүс кыырпахтара ыраас мууска ыһыллыбыттар. Ол араастаан тырымнаан, күлүмнээн көстөр. (39)

- *Икки бастакы этии туттаах чилиэннэрин бэлиэтээн.*

Оскуола учаастага.

Мухтуйа оскуолата Лена өрүс үрдүгэр турар. Оскуолаџа учаастак тэриллибитэ. Үөрэнээччилэр учууталларын кытта буор таспыттара, дьаамалары хаспыттара. Тыаттан араас мастары түөрэн аџалан олордубуттара. Кинилэргэ төрөппүттэр эмиэ көмөлөспүттэрэ. Сайын учаастактарын оџолор бэйэлэрэ көрөллөр. Манна араас сизэмэлэри тылыннанан үүннэрэллэр. Соџурууну үүнээйилэр эмиэ бааллар. (40)

- *Элбэх ахсаан сыһыарыыларын булан бэлиэтээн.*

Тайах.

Тайах сэргэх кыыл. Кини сороџор сарсыарда күннэ туора туран сыламныыр. Арай ол кэмнэ тыалы утары балааччы чугаһатыан сөп. Уонна күнүскү ыам саџана ынах курдук сытан эрэн угууар. Ол бириэмэџэ киниэхэ олох куттала суох киририэххэ сөп. Оттон биллэџинэ, кинини туох тутуох бэйэлээх буолуой? (42) (М. Черосов суруйуутунан.)

Эһэ итирэрэ.

Эһэ саас арџабыттан тахсаат, кымырдыаџас оргулун булар. Үрэйэн баран, тылын таһааран кымырдыаџас оргулугар анньар. Онно сүүрэн тахсар кымырдыаџастары бэрт минньигэстик ньэлбэнэн иһэр. Күнү күннүктээн оннук аһаан муңнанар. Ол кэнниттэн иэџэннии-иэџэннии,

кининэйэ олорор буолар. Ону булчуттар эһэ кымырдаҕаска итирэр дииллэр.(40) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылҕа барахсан.

Айылҕаны ким таптаабата баарай? Мин эмиэ айылҕаны таптыбын. Кини өссө ордук тупсан, чэлгийэн иһиэн баҕарабын. Сайылыгым чугаһыгар кыра оҕоруот сирэ баар. Быйыл саас онно дьэдьэн ыспытым. Онтум син тахсан эрэр. Киниттэн мин үүнүүнү эһиил ылыам. Советскай дьон айылҕаны байытарга, киниттэн өссө ордук туһаны ыларга кыһаналлар. Оскуолам миигин эмиэ итинник тыынга иитэр.(51) («Бэлэм буолтан»).

Хатын – Үрүйэ.

Мин төрөөбүт сириҥ Хатын-Үрүйэ үлүскэн сүүрүктээх өрүс үрдүгэр турар. Төгүрүк ырааһыйалардаах. Илин өртүнэн ньирээйи титириктэрдээх, имигэс иирэ талахтардаах. Аҕыйах хойуу хатыннардаах, чоҕоох-чоҕоох көлүччэлэрдээх. Үрдүк сыырдаах үрүйэлээх. Сүрүҥи сылаанньытар, сүргэни көтөҕөр дьикти кэрэ сыттаах тыалаах. Тыатыгар дьэдьэн бөҕө үүнэр уот сиэбит куруннаах. Өрүһүн кытытыгар сугун, монньоҕон үүнэр. (54)

- *Ырааһыйалардаах* диэн тыл аһаҕас дорҕооннорун ырытын. Илин уонна кэлин аһаҕас дорҕооннору бэлиэтээн.

Ойуур мэндимэннэрэ.

Ойуурга көтөрдөр уонна кыракий кыыллар бэйэлэрэ туспа мэндимэннэрдээхтэр. Саамай аллара кутуйахтар олороллор. Кинилэр мас төрдүгэр уйаланаллар. Чыычаахтар уйаларын сир үрдүгэр онороллор. Чаччыгынырдар орто харыйалар лабааларыгар уйаланаллар. Тоңсоҕойдор, киргиллэр үөһэ кумалаанга хорҕойоллор. Чычпы-чааптар, мэкчиргэлэр өссө үөһэ оностоллор. Саамай үөһэ тынырахтаах көтөрдөр – кырбыдар, кыыртар, боруллуолар, хотойдор – уйаланаллар. Хас биридди көтөр хайаан да бэйэтин эрэ мэндимэнигэр олорор. (55) (М.Пришвин)

- *Сэргэстэспит бүтэй дорҕооннору булан бэлиэтээн.*

Балыксыттар.

Хобордоох курдук кыракий, чонкучах алаас хоту өртүгэр алаады курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно мунхалаан тахсан, уу кытытыгар чэйди олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр.

Арай күөл диэки көрбүппүт, собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат ууну киэнник силэйэн, кытыы диэки былдыастылар. Устан дьурулаан уйаларыгар табыстылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр. (51) (Е.Макаровтан)

- *Бүтэһик этии тылларын дорҕооннорун ырытын.*
- *Сэргэстэспит бүтэй дорҕооннору бэлиэтээн.*

Улар уонна кырынаас.

Саас дьыбардаах тымны сарсыарда Ваня уонна Саша үрэх устун баран испиттэрэ. Үтэн киирбит тыа тумсугар эмискэ хаар анныттан моонньугар мананнаах улар көтөн бурҕачыйан табыста. Оҕолор дьийбэргээн одуулаһа турдулар. Улар көтөн иһэн сотору сиргэ кэлэн түстэ. Сүүрэн тийэн көрбүттэрэ, улар моонньугар кырынаас эриллэ сылдьан, быһа кэрбээн түһэрбит.

Улар кыһын хаарга саһар. Кырынаас хаары аннынан үөмөн бултаабыт. (55) (Е.Макаровтан)

- *Элбэх ахсаан сыһыарытын булан бэлиэтээн.*

Лена өрүс.

Лена Сибирь өрүстэриттэн биридэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктическай муораларынан сылдьар бөдөн таһаҕас таһар суднолар тохтуулар. Ленанан сайын устата араас таһаҕастары тиэммит баржалаах катердар айанныллар. Пассажирскай теплоходтарынан Сибирь улуу өрүһүн Лена кэрэ миэстэлэригэр сылдьахха сөп.

Бу сүнкэн өрүс балыгынан баай. Киниэхэ уомул, тууччах, сыалыһар, бил, күөнэх үөскүүр. Лена өрүс биһигини аһынан-танаһынан хааччыйар. (53)

- *Нууччалыы суруллубут тыллар олохторун, сыһыарыыларын бэлиэтээн.*

Алдан көмүһэ.

Октябрьскай революция Россия баттаммыт норуотугар көңүлү ажалбыта. Норуот бу көңүлүн революция өстөөхтөрүттэн туруулаһан көмүскээбитэ. Гражданскай сэрииттэн алдыаммыт-кээһэммит хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэриигэ кыранысса таһыттан бурдугу, станоктары, массыналары атыылаһыыга үп-харчы наада буолбута. Эдэр Советскай былаас бэйэтин эрэллээх саллааттарын Сибирь түң тайбатыгар көмүһү көрдөөһүннэ уонна хостооһунна ыталаабыта. Кинилэр Алдан өрүс салааларыгар көмүһү булбуттара.

Билигин Алдан Саха сириин промышленнай оройуонун киинэ буолла. (60)

Бүлүү баайа.

Бүлүү биир кэрэхсэбиллээх баайа цеолит буолар. Дьон ити минералы «аптаах таас» диэн ааттыыллар. Кырдык, дьэ ити дыкти таас. Цеолит тааһы мээккэлээн сүөһүгэ сизтэтэххэ ынах элбэх үүтү биэрэр. Ньирэйдэри итинник аһаттахха төрөлкөй буолаллар, түргэнник улааталлар. Оттон оҕуруокка уоҕурдуу курдук куттахха үрдүк үүнүүнү ылыабын. Цеолит ити кистэлэнэ санардыы билиннэ. Цеолит көмөтүнэн өрүстэр, үрэхтэр кирдээх ууларын уонна буруонан киртийбит салгыны ыраастаахха сөп. (59)

Сылгы чыычааба.

Тэлгэһэбэ сылгы чыычааба сүүрэкэлиир. Барахсан, хара сарсыардаттан киһээннэ диэри үлэлээн үрүлүйөн-харылыһан биэрэр да, муң саатар, биирдэ сылайбыт-сындамыйбыт быһыытын көрдөрбөт.

Уйатыгар түүнү-сыһы, хаппыт оту таһан баран, сиргэ түһэн олорор. Хамсаабат. Сынньанар. Онтон түүтүн-өһүн ыраастанар. Ити курдук олоро түһээт, эмиэ көтө-көтө түспүтүнэн, сүүрбүтүнэн, көрдөөбүтүнэн, таспытынан барар.

Сылгы чыычааба, быыкаайык бэйэтэ, дьэ дьоһун үлэһит. (60) (В.Сыромятниковтан)

- *Үһүс этиигэ аат тыллары булан бэлиэтээн, ыйытыыларда туруорун.*

Боря суола.

Боря ийэлээх аҕата фермаба үлэлиллэр. Онон кини оскуолатыгар ферматтан сылдьан үөрэнэр. Суолун, онно үүнэр отун-маһын бэркэ билэр. Суола дьыл хайа да кэминээбэр күһүн тупсар. Оол, уот кыһыл талах көстөр. Оттон бу килбэспит иннэлэрдээх долохуна уга. Кытара буспут аһа хараарбыт, таарыйдахха сиргэ түһэр.

Боря сэндээркэй оттоох-мастаах кырдал устун дэгэйэн истэ. Хахыйахтар сэбирдэхтэрин тыал хастаабыт. Ыллык суол бүтүннүүтэ көтөбөнөн тэлгэммит. (62) (В.Сыромятниковтан)

- *Тугунан? Тухтааһар? диэн ыйытыыларга эппиэттиир аат тыллары булан устун.*
- *Тыа, ыллык, устун, барар, тыргылан – бу тыллары сааһылаан этиитэ суруйун.*

Ленскэй куорат.

Бу куорат революция иннинэ Мухтуйа диэн ааттаах кыракый бөһүөлэк этэ. Манна Якутскайтан Иркутскайга диэри почта таһар дьаамсыктар тохтоон, сынньанан ааһаллара.

Онтон биирдэ геологтар Саха сиригэр Мухтуйаттан чугас сиргэ алмаас баар сириин булбуттара. Ол кэмтэн ыла бөһүөлэк уларыһан барбыта. Түнкэтэх тайбанан массыына суола тыргылыбыта. Саһа тутууларга араас таһабастар таһыллыбыттара. Манна саһа өрүс порда, автобаза, тутуу матырыяалларын оңорор комбинат тутуллубуттара. Бөһүөлэк куорат буолбута уонна Ленскэй диэн ааттаммыта. (65)

- *Анал ааттары булан бэлиэтээн.*

Кыһыл кинигэ.

От-мас, көтөр-сүүрэр, биһигини тулалыыр тыынар тыыннаах барылары – айылҕа оҕолоро. Манна туһата суох, туһалаах диэн туох да араарыллыбат. Быыкаайык бырдахтан баараҕай тайахха, саңа быган эрэр ачаттан линкир тииккэ тийэ бары туһалаахтар. Балартан хайаларын эмэ суох онордоххо атытара эмиэ өлөн-сүтэн барыахтара.

Кыһыл кинигэбэ айылҕаттан сүтэн эрэр үүнээйилэр, көтөрдөр, харамайдар, кыылар киирэллэр.

Эһиги көтөрү-сүүрэри сиһилии билиң уонна харыстаан! (59)

• *Туохха? Туохтан? диэн ыйытыыларга эппиттиир аат тыллары булан хоһуласпыт бүтэй дорҕооннору бэлиэтээн.*

Туруйа.

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум туруйаны иппиттэрэ. Ол маннык этэ. Таайым Уйбаан үлэли сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыппытара. Кини маннай утаа киһиттэн куотара. Онтон, улам үөрэнэн, аһатар киһиттэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ-талбакка аһыра. Биир күһүн уонна кыһын биһиэхэ олоҕубута. (60)

• *Сирэй солбуйар ааттары булан бэлиэтээн. Ыйытыыларын туруорун.*

Хоту дойду сааһа.

Хоту дойдуга саас үгэнэ. Сир тымырдарын устун хаар уута халдыгырыы сүүрэр. Дохсун сүүрүк көнүскэ түһэн, үөр хопто балыкка үмүрүспүтүнүү, үрүн күүгэнинэн аллар. Лена өрүс көмүөллээн күөрэлиир.

Оттон ойуурга таҕыстахха саңа тыллан эрэр күөх мутукча, сэбирдэх сыта дыргыйар. Айылҕа уһуктар кэрэ-бэлиэ кэмэ. (46) (Н.Винокуровтан)

• *Бэлиэтэммит дабааһын ааттары быһаарың. Ситимнэхэр аат тылларын бэлиэтээн.*

Хахыйах.

Балаҕан ыйыгар бөһүөлэги көбөрдүүгэ үлэлээбиппит. Мин онно сылдьан биир хахыйаҕы түөрэн аҕалан дьиэм таһыгар олоҕубутум.

Сыллар-күннэр аһыахтара. Хахыйах ситэн-хотон аар хатың буолан хойуу лабаатынан суугунуу тыаһыаҕа. Ырыаһыт чыычаахтар мунһустан хас лабаатын аайы үөрүү музыкатын тардан күндү сайыны уруйдуохтара. Оҕом кэнэбэс улаатан кэлэн, хатынна өйөнөн туран оҕо сааһын санааҕа. (50) (Н.Винокуровтан)

• *Туохтуурдары аннынан бэлиэтээн.*

Маннайгы хаар.

Көмүс күһүн ааһан, сир тоңно. Кырыа бытык кыһын Хоту Муустаах муоратыгар уһуктан айаныгар турунаары оңостор. Биир сарсыарда манан хаар кыырпахтара салгынна тэлээрэн түстүлэр. Хатын лабааларын ичигэс туус манан суорҕанынан саптылар. Тыа бүтүннүү саңа көп хаарынан бүрүллэн нуктаан турар.

Манайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (50)

• *Аат тыл дабааһын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээн. Ыйытыытын туруорун.*

Күн.

Киһиэхэ саамай күндү – күн. Киһи бастаан төрөөт күнү көрөр. Күн барыбытыгар үтүөнү оңорор. Күн көрүө, от үүнүө, сибэкки тэтэриэ. Кырдык, күнэ суох тыынар-тыыннаах олоҕобот. Оттон күн үчүгэй үлэһит. Саас аайы улуу муустары ууларар. Халын хаары ууларан күөх оту үүннэрэр. Күн тахсарын көрөр олус кэрэ!

Күн тахсаат мастар күөх солко киистэлэрин көмүс дуйдуур. Ырыаһыт чыычаахтары уһугуннарар. (56)

• *Дабааһын ааттары аат тыллары кытта бэлиэтээн, ыйытыыларын туруорун.*

Тиинг өйө.

Бүгүн хаарга кыракый кыыллар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааҕан биллим. Тиинг хаары тэһэ түһэн муохха кирибит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сизэбит, мин хахтарын көрдүм. Онтон, уонна метр кэричин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хаҕын хаалларбыт. Хас да метри баран, үсүһүн кирибит.

Дьикти! Хаар халын аранатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тиинг өйүн, сатабылын сөхтүм. (65) (М.Пришвинтэн)

- *Буолар уонна буолбат формаҕа турар туохтуурдары булан бэлиэтээн.*

Көмүс туорах.

Көмүс туорах сиргэ түһээт сириэдийэн, буорга түһээт муңутаан барбыт. Сотору лоһуор көмүс туорахтанан, өнөр куоластанан, ас кутан, үүнэн күндээрийэн тахсыбыт.

Үүммүт куолаһы сынньан баран, туорахтарын иккиһин буорга түһэрбиттэр. Эмиэ хаһынтан харыстаабыттар. Кураантан хорҕошпугтар.

Көмүс туорахтар сиргэ түһээт үүнэн муңутаан барбыттар. Сотору төрдүттэн төбөтүгэр диэри толугу туорахтанан, ас кутан, бурдук ас диэн ааттанан үүммүт.

Көмүстээбэр күндү, арыытааҕар амтаннаах, эттээбэр минньигэс, туохтааҕар да тотоойу ас буолбут. (64) (И.Даниловтан)

- *Бастакы этии тылларын састаабынан ырытын.*
- *Икки аат тылла булан суруйун.*

Өргөнөөх эбэ.

Өргөнөөх эбэ куула өртүгэр сэттэ улахан, бэйэ-бэйэлэриттэн чугас-чугас сытар дүөдэлэрдээх.

Бу эбэҕэ үөскээбит киһи киэн, холку санаалаах буолар үһү. Көтөрү-сүүрэри, оту-маһы таптыыр, айылҕа барахсан айбыт бары кэрэтинэн дуоһуйар, онуоха ис сүрээбиттэн сүгүрүйэр киһи атын киһиэхэ сутуругун көтөбүө дуо? Суох. Көтөбүө суоҕа.

Айылҕаҕа баар кэрэ биһиги иэйиибитин уһугуннарар. Туох баар үчүгэйгэ, кэрэҕэ, үтүөҕэ ыңыраар, айымньылаах үлэҕэ кынаттыыр. (60) (И.Сосинтан)

- *Иккис этиини саңа чаастарынан ырытын.*

Күһүңнү күн.

Дьиэбиттэн тахсан, күһүңнү тыа устун бардыбыт. Халлаан былыта суох, ыраас, ичигэс. Маннык күһүңнү күн тыаны көрүө этигит!

Манна төһөлөөх элбэх өң, төһөлөөх эгэлгэ кырааска баарый? Хатын сэбирдэҕин ылан көр. Дьураа тымырдара сап-саһархай өннөөхтөр. Ортото күп-күөх, эрбии тиһин курдук сарбынньахтара ап-араҕас лааҕынан сотуллубут. Оттон дөлүһүн уга уонна долохоно сэбирдэхтэрэ билигин саһаран тураллар. Кэлин кып-кыһыл өннөнүөхтэрэ. (58) (Н.Якутскайтан)

- *Бастакы этиини чилиэннэринэн ырытын. Аат тылларга ыйытыыта туруорун.*

Айылҕа көмүскэлигэр.

Айылҕаҕа харысхала суох сыһыан планета кэскилигэр суоһуур. Билигин куораттан тыа сиригэр тийэ техника элбээтэ. Массыынанан тыаны быһыта сүүрдэн, оту-маһы мэнээк алдьаталлар. Көбөрөр урсунунан күөрэйэр көтөр аалларбыт салгын бөбөнү сииллэр. Күөлү, өрүһү, муораны киртитии эмиэ баһаам. Ол да иһин биһиги правительствобит айылҕаны харыстыыр сокуоннары таһаартыыр. Ол сокуоннары олоххо киллэрии, кытаанахтык хонтуруоллааһын-хас биирдии советскай киһи иэһэ. Ото-маһа, уута-салгына суох буоллаһытына хайдах дьон буолуохпутуй? (65) (М.Ефимовтан)

- *Бастакы этиигэ аат тыллары булун, ыйытыыта туруорун.*

Мурзик.

Офонньор тыаттан бэдэр оџотун аџалла. Кини соџотох. ынахтаах, уонча кууруссалаах уонна биир кырдыџас ыттаах. Ытын аата Кунак. Бэдэр сытын билэн, Кунак арџаһын түүтүн туруорда, ырдыгынаата.

Офонньор дьиэџэ киирэн, орон анныттан корзинаны ылан бэдэрин оџотун сытыарда. Сотору Мурзик атаџар кытаанахтык турар буолла уонна күнү быһа оонньоон тахсар.

Арай биирдэ Кунак нухарыһа сыттаџына, Мурзик үөмэн кэлэн кини хоонньугар сытынан кэбистэ. Сотору кинилэр доџордоспуттара. (63) (В.Бианки)

- *Бастакы этиини этии чилиэннэринэн ырытын.*

Сүлүүдэ.

Биһиги Сахабыт сирэ элбэх баайдаах. Оннук биир туһалаах баайынан сүлүүдэ буолар. Сүлүүдэни булбут булчут Виктор Иванович Захаров этэ. Кини сүлүүдэлээх сиргэ геологтары сирдээн илдьибитэ. Онтон ыла сүлүүдэни хостуур буолбуттара.

Сүлүүдэ олус наадалаах. Араас массыналары, прибордары оңорууга киэнник туттуллар. Сүлүүдэтэ суох аныгы самолеттары уонна космической хараабыллары оңорботтор. Сүлүүдэни хостоһунда Советскай Союзка биир бастың миэстэни ылабыт. (58) (И.Даниловтан)

Хотугу таба.

Урут биһиги Сахабыт сиригэр үгүс кыыл таба баара. Кыыл табаны көрбүт эрэ барыта кэрэхсиир. Кини быһыыта-таһаата, адаарыһа үүммүт баараџай муостара олус кэрэлэр.

Билигин кыыл таба ахсаана аџыйаата. Ити туохтан тахсарый? Кыыл табалар наһаа элбэх өстөөхтөөхтөр: адьырџа аһыылаах бөрөлөр, сизэмэх сизэгэннэр, оннооџор таба кырачаан оџолорун бултаһар саһыл.

Кыыл таба үөрэ кыһын ойуурдаах сиргэ олохсуйар. Сайынын муора кытытыгар киирэр. (58)

- *Этии биир уустаах чилиэннэрин булун.*

Сайын барахсан.

Бэс ыйа. Аџыйаах хонук иһигэр сир-дойду симэннэ-киэргэннэ, ситтэ, силигилээтэ. Айылџа барахсан аан ийэ дойдуну чэл күөбүнэн таңыннарда. Күөх сыһылар, күөх халдыаайылар, бэл күөх күөллэр, өссө сырдык күөх халлаан. Көрө туруохха тоџо баџас үчүгэйэй, эриэккэйэй!

Ханна барытыгар салгын от-мас чэбдик, дыргыл сытынан туолбут. Тула барыта тыаһыыр-ууһуур, долгуйар, ыллыыр-туойар, үөрэр-көтөр! (54)

• *Аат тылла, туохтуурда, даһааһын аатта биирдиитэ булан суруйун. Ыйытыыта туруорун.*

Күһүн.

Күһүн сир-дойдуну кыһыл көмүстүү солотуулуур. Хатын, талах, үөт сэбирдэхтэрэ тэлимнэһэ түһэллэр. Күөллэр улара ордук көџөрбүт курдук буолаллар. Кинилэр эрэхэ долгуннарыгар айан кустара түһэн ааһаллар. Киэн халлаанна үөһэ тахсан, хотой кыыл, аан ийэ дойдутун эргиччи көрөрдүү, көтөн даллайар. Арай үөр хаастар, Лена өрүс уһун ньуурун суол оностон, хотуттан соџуруу диэки үс муннуктуу көтөн суксуруһаллар. (54)

- *Аһаһас сүһүөхтээх тыллары булун. Ол тыллары сүһүөхтээн.*

Куба.

Бу үрэх ойуурун иһигэр бэрт сырдык уулаах көлүйэчээн баара. Онно соџотох куба оморбута. Ол куба өнө - түүтэ ырааһа, үчүгэйэ бэрдэ. Кини кими да кытары доџордоспот этэ. Оннооџор баџарбат буола-буола дорооболоһоро. Туртаџар уһун моонньун күөкэтэн баран, тула

өттүн одуулаан көрүнэр. Ыалын диэки кынчас гынар. Дорообоџо хардаран ханныктык эмэтик баһын хоңкус гыннарар. (51) (В.Бианки.)

Кутуйах умсар эбит.

Күһүн кус көнүллэммит кэмэ этэ. Мин кыра кустарга хапкаан ииппитим. Ону көрө сырыттаһына ууга туох эрэ «чолуп» гыммыта. Арай андаатартан кыра ханнык эрэ харамай устан эрэр эбит. Кытыыга чугаһаат, кини эмиэ умсан хаалла. Уу бүтэй көрөбүн, кини кытыы диэки устан эрэр. Күөрэйэн тахсыбыта, кутуйах буолла. Кутуйах умсарын санга көрдүм. (49)

- *Иккис этии чилиэннэригэр ыйытыыларда туруорун.*

Балыксыт эһэ.

Мин аатырар Соболоох Түөйэ диэн күөлгэ балыктыы тахсыбытым. Күөлгэ чугаһаан кэлбитим. Биир хара эһэ ууну ыһан күдээриңнэтэ сылдыар эбит. Миигин көрөөт, кини тыаҕа сүүрэн мөөһөлүйдэ. Кэнниттэн икки оџото сүүрэн бойборустулар. Кинилэр сылдыбыт сирдэригэр тийдим. Эһэлэр тугу гыммыттарын билээри тула көрдүм. Ийэ эһэ, ньалыар уунан кэрийэ сылдьан, соболору тутан ылан хонууга тамныыр эбит. Ону оџолоро ичигэстээн сиэн иһэллэр эбит. (58)

Кыыллар дыктилэрэ.

Тыа кыыллара булчуту эмиэ албыннааччылар. Тиң булчут киниттэн араһаа сонордоһорун билэр. Оччоџо тиң, тиит суон мутугар тахсан, көстүбэт гына мутук устун сытынан кэбиһэр. Ону үөрүйэџэ суох булчут үксүгэр булан көрбөт. Солоңдо, андаатар, саһыл тыыннаах хаалар туһугар туохтарын да быһа кэрбэнэллэрин кэрэйбэттэр. Хапкаанга иннинэхтэринэ, атахтарын быһа кэрбэнэн баран хаалааччылар. Хапкаантан, туһахтан, сохсоттон куоппут кыыллар булчут ити тэриллэригэр хаһан даҕаны иккиһин түбэспэттэр. (60)

- *Бастакы уонна бүтэһик этиилэр тутуах чилиэннэрин булун.*

Алмаас куората.

Мирнэй куораты алмаас куората диэн ааттыыллар. Бу куорат сис тыаҕа Иирэлээх үрэх үрдүгэр тутуллубута. Манна чугаһынан күөл даҕаны, улахан үрэх даҕаны суох. Иирэлээх саас аайы хаатын таһынан угуттуур. Оттон сайын быста уолан хаалар. Сана тутуллубут куоракка, алмааһы хостуур, сууйар фабрикаларга үгүс уу туттуллар. Ол иһин бу үрүйэни таас уонна буор быһытынан быстылар. Онон сааскы халаан уугун хаайан, улахан күөлү онордулар. (60) (Н.Якутская.)

Бизс уон мас.

Лена өрүс биэрэгэр кыра дэриэбинэ баар. Дэриэбинэ ортотугар баар обургу дыиэџэ сарсыарда аайы оџо аймах мустар. Бу-оскуола. Манна бизс уон үс оџо үөрэнэр. Оскуолаҕа пионердар, октябрёноктар иллээхтик үлэлиллэр, үөрэнэллэр. Кинилэр үөрэхтэригэр бары ситиһэллэр.

Күһүн, саас аайы оџолор мас олордоллорун таптыыллар. Оскуолаларын таһыгар бизс уон мас силигилии үүнэн турар. Оттон сайын оскуола тулатыгар араас сибэккилэр үүнэллэр. (56)

Атыыр уонна бөрө.

Үтүө атыыр бөрөџө бэриммэт, үөрүн да тартарбат. Бөрө баарын биллэбинэ, атыыр үөрэ бүтүннүү биир сиргэ куучалаһа түһэр. Сылгылар барахсаттар бэйэ-бэйэлэригэр ыгыта түһэн тураахтыыллар. Оттон атыыр буоллаҕына, үөрүн тула холоруктуур. Бөрөнү кытта тийһинэн, атаҕынан киирсэр. Биир кэм кыылга иннинэн буола сылдыар. Бары түөкүттэр адынаттара биир. Бөрө эмиэ хаһан да сылгыга утары түспэт. Оттон кэннигинэн буол, куот эрэ. Оччоџо тугу хоргутуонуй? (60)

(М.Черосов суруйуутунан.)

Көтөрдөр.

Уу көтөрө барыта сиргэ уйаланар. Кураанах кус дулба быыһыгар, тыаҕа мас анныгар сыммыттыыр. Сайын оҕолорун ууга батыһыннаран субуруттан киллэрэр. Кус оҕотун киллэрбит уутун киһи биллэбинэ, атын күөлгэ көһөрөн кэбиһэр. Ордук көҕөн сэрэх көтөр. Алааска киирэн истэххинэ, биирдэ-иккитэ маатырҕаан баран сүтэн хаалар. Үөл кус үксүн хомус быыһыгар, күөл арыытыгар уйа туттар. Куоҕас оннооҕор уйа тутта да соруммакка, муох, кута үрдүгэр сыммыттыыр. (61) (М.Черосов суруйуутунан.)

Айылҕаны билгэлээһин.

Моҕотой чуруктаатаҕына ардах кэлэр. Чиэрбэ ардахха көбөр. Ньургунун сэбирдэҕэ ньалҕархай буолуо. Оччоҕо үчүгэй саас буолар.

Кыһын тымныы бириэмэҕэ мас мутуга таһыргыыр. Оччоҕо ичигэс буолар. Оттон ичигэс бириэмэҕэ таһырҕаатаҕына тымныйар. Иллингэн уонна собурууттан түһэр тыал ардаҕы, хаары аҕалар. Арҕааттан уонна хотуттан үрэр тыал тымныыны аҕалар. Этиннээх, чаҕылҕаннаах сайын киһитигэр-сүөһүтүгэр үчүгэй сайын буолар. (52)

Саас кэллэ.

Кыыдааннаах кыһыммыт ааста. Күн уһаан, халлаан сыллыдар сыллыан, саас барахсан күлэн-үөрэн тийэн кэллэ. Саас маннайгы илдьиттэрэ туус манан тулуктар туртаннны көттүлэр. Туох барыта сэргэхсийбит, күлбүт-үөрбүт курдук. Оҕо аймах таһырдыаттан киирбэт буолбута ыраатта.

Сотору өрүстэр, күөллэр муустара ууллуо. Кэҕэ көтөр кэрии тыабыт кэтэбиттэн этэн чоргутуо. Матар нуолур солко мутукчанан симэниэхтэрэ. Сир-дойду дыргыл мөт сытынан анылыһыа. Кэрэ-дьикти ойуулаах лыахтар тэлибирии көтүөхтэрэ. (63)

- *Кэнники үс этиини этии чилиэннэринэн уонна саҕа чаастарынан ырытын.*

Эһэ.

Сайын көнүлгэ сылдыар эһэ киһиэхэ саба түспэт. Эн кинини тытыыма эбээт. Оттон тытыыстаххына, тугу хоргутуонуй? Эһэ олус киннээх. Ытан бааһыртың да, бэйэҕэр утары ыстанар. Дьаадыйан эрэр эһэҕэ сугуруккун көрдөр да, ырдыгыныны түһэр, сойуоласпытынан барар.

Ордук ынырык оҕолоох эһэ. Оҕотун күрэппит киһини муммакка экирэтэн булар. Киһи курдук, чуннаан, түүн балааккатыгар саба түһэр. (51) (М.Черосов суруйуутунан.)

Эһэ эриэхэлиирэ.

Эриэхэлээх сиргэ оноло диэн көтөр баар буолар. Кини сарсыардаттан киһээннэ диэри эриэхэлээн тахсар. Оноло ыраастаабыт эриэхэтин хатырык быыһыгар, сылбах анныгар хаһаанар.

Били оноло муспут эриэхэтин, кэнниттэн экирэтэ сылдьан, моҕотой хомуйсан илибирэтэр. Оҕолоох-уруулаах моҕотой уон икки киилэҕэ тийэ эриэхэни хаһаанар. Оттон сулумах моҕотой киэнэ алта-аҕыс киилэ буолар.

Күһүн эһэ арҕахха киирэр кэмэ кэлэр. Кини моҕотойу уоран батыһар эбэтэр кэтэһэн олорор. Булар эрэ били муннаах хасааһын бүтүннүү сиэн кэбиһэр. Оннук биир икки хасааһы сиэтэ да, арҕаһын булан сытынан кэбиһэр. (79) (М.Черосов суруйуутунан.)

Баабыр кыыл.

Мин Владивосток куоракка үөрэнэ сылдыбытым. Сахам сиригэр бултуу үөрүйэх буолан, дьону кытта бултаһа барсарым. Биирдэ бэһиэ буолан дьиикэй кабаннары бултуу оройуонна тахсыбышпыт.

Олохтоохтор бу эргин баабыр кыыл баар диэн кэпсээбиттэрэ. Дьоммун кытта хайа үрдүгэр тахсан көрсүһүөх буолбутум. Хайаны ортолуу тахсан баран, биир дууп анныгар тохтообутум. Аппа иһигэр туох эрэ элэс гыммыта, мин саабын хабан ылбытым. Көрбүтүм сүүнэ улахан баабыр мин ышпыт туртаһым турбут сирин сытыргыы турар. Ону көрөөт, куттанан уңуохтарым босхо бардылар, ышпака хааллым. (74) (Н.Якутскайтан.)

Кэмпэндээйигэ.

Якутскайтан борокуотунан Лена уонна Бүлүү өрүстэринэн бардыбыт. Төрдүс күммүтүгэр Сунтаарга кэллибит. Мантан массынанан Кэмпэндээйигэ айаннаатыбыт. Бөһүөлэк өрүс уңуор баар. Суол-иис үчүгэй. Кэмпэндээйи бөдөн бөһүөлэк буолбут. Туус завода баар. Туустаах ууну заводка оргуталлар. Оччоҕо бастың тууһу ылаллар. Тууһу борокуотунан Саха сирин араас хайысхаларыгар атаараллар. Манна курорт баар. Сыл ахсын курорка элбэх киһи эмтэнэн барар. Оскуола, кулууп эмиэ бааллар. Туустаах Кэмпэндээйи сыл ахсын улаатан, тупсан иһэр. (64) (Турист дневнигиттэн.)

Туруйа аһыыта.

Ким барыта, күн сириттэн күндү доҕорун сүтэрдэбинэ, ыар аһыыта ылларар. Оннооҕор көтөр кынаттаах эмиэ аһыйар эбит. Ол курдук биир туруйа өлбүт доҕорун аһыйыта миигин олус уйадышпыта.

Бүөтүр диэн булчут киһи баара. Кини чугастааҕы маартан ийэ туруйаны өлөрбүтэ. Ол киэһэ биир туруйа, маары тула көтө сылдьан, хаһытаан-ыһытаан баран ах барбыта.

Саас эмиэ соҕотох туруйа маары тула көтө сылдьан айманан ааспыта. Ити курдук хас күһүн, саас аайы түөрт сыл устата бу туруйа муңнаммыта. (72) (А.Даниловтан.)

Ойуур саҕатыгар

Сайынны ырыаһыт чыычаахтар ичигэс дойдуларыгар көппүттэрэ ырааппыт. Омос иһиттэххэ, күһүн баччаҕа тыа иһэ чуумпуран, иһийбит курдук. Ол эрэри ити бастаан эрэ. Дьинэр, субу кэмнэ ойуурга үлэ – хамнас үгэнэ. Манна кыстыы хаалааччылар кыһынны олохторун оностон, «ампаардарыгар» аһылыктарын хаһааналлар.

Кырдыга даҕаны, күһүнгү кэм былдыаһыктаах. Кыыллар, кыракый харамайдар, көтөрдөр – бары кыһынны олохторун оңостоллор. (И.Сосин) (50 тыл)

- *Наар илин аһаҕас дорҕоонноох тылы бэлиэтээн.*
- *–тар сыһарыылаах тылы булун.*
- *Төрүт дорҕоон хоһуласпыт тылын бэлиэтээн.*

Балыксыттар

Хобордоох курдук кыракый чонкучах алаас хоту өртүгэр алаады курдук төгүрүк күөллээх. Биһиги онно муңхалаан тахсан, уу кытыытыгар чэйди олордубут. Чуумпу күөл уута мэндээрэр. Арай күөл диэки көрбүшпүт – собо ытырыылаах икки андаатар уу анныттан күөрэс гына түстүлэр. Тахсаат, ууну киэнник силэйэн, кытыы диэки былдыастылар. Кэннилэриттэн оҕолоро тахсан кэллилэр. (Е.Макаров) (57 тыл)

- *Бэлиэтэммит тыл дорҕоонун ырытын.*
- *рд сэргэстэһиитин бэлиэтээн.*
- *Кэннилэриттэн диэн тылы сүһүөххэ араарын.*

Лена өрүс

Лена – Сибиир улуу өрүстэриттэн биирдэстэрэ. Бириистэннэригэр тыйыс арктической муораларынан устар бөдөн суднолар тохтуулар. Сайын устата Ленанан араас таһаҕаһы тиэммит баржалаах катердар айанныылар. Пассажирдары таһар теплоходтарынан Сибиир бу улуу өрүһүн кэрэ миэстэлэригэр тийиэххэ сөп.

Лена балыгынан баай. Холобур, хатыыс, тууччах, бил, чыыр, муксуун үөскүүр. («Чуораанчыктан») (43 тыл)

- *Нууччалыы суруллубут тыл олобун, сыһарыытын бэлиэтээн.*
- *Биир уустаах чилиэннээх этиини булан тардын.*
- *Элбэх ахсаан сыһарыытын булан бэлиэтээн.*

Дорообо, хатыным сэбирдэбэ!

Мин эйигин өр даһаны күүттүм, хатыным сэбирдэбэ! Ол унуоргу мыраан тыата көбөрө унааран көстөр буолбута ыраатта.

Бу сайынны күннэргэ айылҕа түргэнник уларыар. Туох барыта хампа солко таһаһын таңнан, ахтылҕаннаах сайынын көрсүһэр. Оттон эн, хатыным барахсан, киэргэллээх ытарҕаһын намылыччы кэппитиң балачча буолла.

Ол эрэри, хатыным барахсан, кэрэ бэйэжэннээх сэбирдэҕиң туһунан мэлдьи саныыбын, хаһан тылларын олус кэтэһэбин. (И.Сосин) (55 тыл)

- *Ахтылҕаннаах диэн тылы састаабынан ырытын.*
- *Бу тылы сүһүөххэ араарын.*

Кубалар.

Саас кус – хаас дэлэйэн эрдэҕинэ, тулата хомурахтаах күөлгэ икки куба устан кылбаара сылдьаллар. Уһун моонһуларын күөкэтэн, ууга түспүт күлүктэрин көрүнэр курдуктар. Биирдэстэрэ доборун көхсүгэр түү өрө турбутун тумсунан көннөрөн биэрдэ. Кубалар бэйэ – бэйэлэрин ити курдук бүөбөйдэхэр эбиттэр. Оттон кубалар санарсан аймалаһаат, унаар күөх халлаанна өрө көтөн таһыстылар. Кинилэр киирэн эрэр күн диэки көтөн кылбаннастылар. (53 тыл)

- *Аат тылы булан тардын.*
- *Паараласпыт аат тылы булан, «+» бэлиэни туруорун.*
- *Кылбаннастылар диэн тылы сүһүөхтээн.*

Өлүөнэбэ

Сарсыарда. Күн санардыы сырайан эрэр. Бөлүүн этиннээх ардах тоҕо суккуйан ааспыт. От – мас ибили сытыйбыта сүрдээх. Хаамтаһа, күөх оттон уу тохтор.

Угугтаан дэбилийбит Өлүөнэ долоһуһа устар. Кини кэтиит-кэтит иэнигэр күөх халлаан күлүгүн көрүнэр. Үрдүк модьоҕо сыыртан хараначчылар өрүс диэки көтөн сарыкынаһаллар. Элбэхтэрэ бэрт буолан, биир кэм ытыллан олоролор. Көстүбэт куруһубаны салгынна ойуулуурга дылылар. (В.Сыромятникова) (54 тыл)

- *Айылҕа көстүүтүн көрдөрөр аат тылы булан тардын.*
- *Элбэх ахсаанга турар аат тылы «+» бэлиэнэн көрдөрүң.*
- *Аат тыл даһаһын ааты кытта ситимин бэлиэтээн.*
- *Сарыкынаһаллар диэн тыл суолтатын быһаарын. Суруллуутун сүһүөхтээн бэрэбиэркэлээн.*

Туртас

Быйыл ахсынны бүтүүтүгэр эмискэ сылыйда. Күнү быһа хаардаата. Сарсыарданан халлаан халынна, сулустар чабылыгнастылар. Тумана суох сарсыарда буолан, күн ойуур кэтэбиттэн чабылыччы тыган таһыста.

Манник сарсыарда тыаҕа сылдыар үчүгэй. Тыа олус чуумпурбут. Өтөр буола – буола мастартан хаар кырыпахтара эргичиһэн сиргэ түһэллэр.

Бу иһэн үс туртас аһыы турарыгар түбэстим. Миигин көрбөттөр. Барахсаттар көрөн-истэн, чэмэлиһэн кэрэлэрэ сүрдээх. Нарын-намчы бэйэлэрэ сиртэн-буортан тэйиэх, сибилегин аҕай көтө-дайа туруох айылаахтар. (И.Сосин) (66 тыл)

- *Паараласпыт аат тылы булан тардын. Падеһын быһаарын.*
- *Бэлиэтэммит тыл падеһын суруйун.*
- *Элбэх ахсаанга турар аат тылы булун. Олобун, сыһыарыытын бэлиэтээн.*
- **Чабылыннастылар** диэн тылы сүһүөхтээн.

Туруйа

Мин кыра эрдэхпинэ, дьонум биир туруйаны ииппиттэрэ. Ол маннык этэ. Таайым Уйбаан үлэлии сылдьан туруйа оҕотун булбут. Туруйа кырата бэрт буолан, таайбыттан куоппатах. Кинини тутан ылан суумкатыгар уктан, дьиэтигэр аҕалбыт.

Туруйа оҕотун дьиэ иһигэр ыппыттара. Кини маннай утаа киһиттэн куотара. Онтон улам үөрэнэн, аһатар киһититтэн куоппат буолбута. Туох аһы биэрэргин сирбэккэ – талбакка сиирэ. Бу туруйа оҕото биһиэхэ кыстаабыта. (Д.Иванов) (58 тыл)

- *Сирэй солбуйар ааты булан тардын.*
- *Бүтэһик этиигэ баар солбуйар аат падеһын, ахсаанын ыйын.*
- *Текстэн үһүс сирэйгэ, туохтуу падежка, биир ахсаанга турар сирэй солбуйар ааты булан, «+» бэлиэни туруорун.*

Маннайгы хаар

Көмүс күһүн ааһан, сир тонно.

Биир сарсыарда манан хаар кыырпахтара салгынга тэлээрэн түстүлэр. Хатын лабааларын ичигэс муус манан суорҕанынан сабынна. Тыа бүтүннүү сана көп суорҕанынан бүрүлүннэ. Тула барыта иһийэн-сырдаан көһүннэ. Айылҕа барахсан кыһынны таһаһын таннан, бары силигэ ситэн, нуоҕайа нуктаан турда.

Маннайгы хаар түһэрэ кэрэ даҕаны. (47 тыл)

- *Аат тыл даҕааһын аат суолтатыгар туттуллубутун булан бэлиэтээн.*
- *Ыйытыытын туруорун.*
- *Даҕааһын ааты туттан, маннайгы хаар туһунан этиитэ онгорон суруйун.*

Барабыайдар

Киһи иннигэр-кэннигэр көтөр чыычаахтары биһиги таптыы көрөбүт. Бу барабыайдар. Быйыл кинилэр төрүөхтэрэ кэлбит дьыла. Буолумуна даҕаны, сайын устата иккитэ сыммыттаабыттара.

Билигин кинилэр кыстыыр саһаан уонна сарай анныттан, эрбэһин быһыттан бүтүн үөрүнэн көтөн тарыкынаһаллар. Оттон дэриэбинэ саҕатынааҕы ойуурга табыстаххына, кинилэр саналара биир кэм чып-чыбыгырас.

Барабыайдар, маһы-оту, үүнээйини буортулууру үөнү-көйүүрү сиир буоланнар, киһиэхэ олус туһалаахтар. (56 тыл)

- *Кэпсиирэ буолбут туохтууру икки сурааһынынан тардын.*
- *Бүтэһик этии туттаах чилиэннэрин тардын.*
- *Текстэн ааспыт бириэмэҕэ, үһүс сирэйгэ, элбэх ахсаанга турар туохтууру булан, «+» бэлиэни туруорун.*

Ньургунун сибэкки

I. Ньургуһун – кэрэ сибэкки. Кини умнаһа ньяассын түүнэн бүрүллүбүт. Биэс эминньэхтээх бөдөн сибэккитэ соробор араҕас, соробор халлаан күөх буолар. Эминньэҕин төбөтүн диэки өнө улам сырдаан иһэр. Ол иһин сибэккитэ олус нарын көрүгүнэнэр. Ньургуһун кэрэтин туһунан дьон-норуот элбэх ырыаны айар, хоһоону суруйар.

Ньургуһун Саха сиригэр саас кэлбитин кэрэһилиир. Ситэ ирэ илик тоң буору тобулу үүнэн тахсар бастакы хорсун сибэкки буолар. (59 тыл)

• *Туохтуур сирэй солбуйар ааты кытта ситмнэспит этиитин булун. Бу этиини этии чилиэнинэн, саҥа чааһынан ырытын.*

• *Бэлиэтэммит туохтууру ырытын.*

II. Ньургуһун – эмтээх от. Умнаһа сүмэһиннээх буолар. Онтон эмп онорон, бааска, сүһүөх ыарытыгар тутталлар. Ньургуһун угун айаххар уктаххына, айаҕың бааһырыан сөп. Сүмэһинэ оннук күүстээх.

Ньургуһун биир сиргэ хас да сыл үүнэр. Ол иһин элбэх сыллаах үүнээйи дэнэр. Ол эрэри силистэри туура тардан ыллахха, ол сиргэ аны үүммэт. Дьон мээһэ үргүүр буолан, ньургуһун улам аҕыйаан иһэр. Билигин ньургуһуну Кыһыл кинигэҕэ киллэрдилэр. (59 тыл)

• *Буолбат хайааһыны көрдөрөр туохтууру булан, аннынан тардын.*

• *Ааспыт бириэмэҕэ турар туохтууру ыйын.*

• *Көмө туохтуур ситимин булан бэлиэтээн.*

Айылҕа уһуктуута.

Сир-дойду сибэккинэн симэнэр, ойуур – тыа күөх солко киэргэлин таңнар, тупсар-киэркэйэр. Лаглаҕар лабаалаах хатын барахсан үнүгэстэрэ тэрэйэ тыллан, күнтэн-күн ахсын эбии көҕөрөр. Саҥа тыллан тэрэйбит сэбирдэхтэринэн ааһар тыалга далбаатанар.

Айылҕа тиллэн, ырыаһыт чыгычаахтар араас куолаһынан көрдөөх ырыаны тардаллар.

Күөрэгэй өрө күөрэйэн дьырибинээн тахсан, көй салгынна көтө-дайа сылдьан, ыллаан дьырылатар. Үрдүктэн үөрүү-дьол ырыатын түһэрэр. (В.Тарабукин) (57 тыл)

• *Хайааһыны дьүһүннүүр туохтууру булан, аннынан тардын.*

• *Маннайгы этии туттаах чилиэннэрин булун.*

Куобах

Саас хаар хараарыта ойуурга үчүгэй. Туох барыта тиллибит курдук буолар. Ойуур иһэ чыгычаах ырыатынан туолар. Күөх тыа кэтэҕэр ханна эрэ улар охсоро иһиллэр. Хаар уута үрүйэлэргэ түһэр. Үрүйэ уута үрэхтэри булар. Бу саҕана куобах өгүн уларытар. Кини улам-улам хараара сатыыр. Ол аата сайыны көрсөр, өстөөхтөрүттэн дьүһүнүн уларытар-тэлэритэр.

Куобах – сэргэх кыыл. Тулатын кыраҕытык көрөр-истэр. Ол сыттаҕына, тыас тыаһаата. Куобах куотта. Ол тугуй? Баара-суоҕа уулан эрэр хаар биир таммаҕа эбит. (72 тыл)

• *Паараласпыт туохтууру булан, аннынан тардын.*

• *Бу туохтуур бириэмэтин ыйын.*

• *Бэлиэтэммит тыллары састаабынан ырытын.*

Алаас

Саха дьоно урут алааһынан тус-туспа тарҕанан олорор этэ. Алаас диэн киэң көнө сир аата. Онно сайын күөх от, араас сибэкки үүнэр. Сылгы-ынах мэччийэр. Оттон ходуһатын оттуулар.

Алаас бэйэтэ күөллээх, үрэхтээх. Онно сөгүөлүүллэр, балыктыыллар. Чугас ойуурдаах буолар. Оҕолор онно отоннуулар, улахан дьон бултуулар.

Алааска сайын аҕыйах ыал олорор, бу биһиги дэриэбинэбит курдук буолбатах. Онон оҕо эмиэ аҕыйах. Ол оннугар бары доҕордоһон бииргэ сылдьаллар, бииргэ оонньуулар. (65 тыл)

• *Икки аат тылы булан, көнө сурааһынынан тардын.*

• *Икки даҕааһын ааты долгунунан бэлиэтээн.*

- *Икки туюхтууру икки көнө сурааһынынан тардын.*
- *Дабааһын аат кэпсиирэ буолбут этиитин аннынан тардын.*

Тиинг өйө

Бүгүн хаарга кыракый кыыллар уонна көтөрдөр суолларын көрдүм. Олортон биир манныгы ааҕан биллим. Тиинхаары тэһэ түһэн муохха киирбит. Онтон күһүн кистээбит икки эриэхэтин булан таһаарбыт. Олорун сонно сиэбит, мин хахтарын көрдүм. Онтон, уонча метр кэринин бараат, эмиэ умсубут. Хаарга эмиэ эриэхэ хаҕын хаалларбыт. Хас да метри баран баран, үсүһүн киирбит. Дьикти! Хаар халыг аранатын курдат эриэхэни сытынан булан ылбыт. Мин тиинг өйүн, сатабылын сөхтүм. (М.Пришвин) (65 тыл)

- *Бэлиэтэммит аат тыл падеһын суруйунг.*
- *Маннайгы этиини санга чааһынан ырытынг.*
- *Бэлиэтэммит туюхтууру санга чааһын быһыытынан ырытынг.*

Критерии оценивания перевода текста

Отметка «5» ставится тогда, когда обучающийся получает **81-100%** от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод:

- Владеет лексикой и терминологией предложенной темы;
- Анализирует грамотно структуру предложения с точки зрения грамматики;
- Правильно переводит изученные грамматические конструкции;
- Правильно, точно и полно передает содержание оригинала;
- Не нарушает норм русского языка при переводе.

Отметка «4» ставится тогда, когда обучающийся получает **61-80%** от максимального количества баллов, если выполняет полный адекватный перевод, соблюдая требования, но допускает незначительные неточности в изложении материала и при демонстрации аналитических и проектировочных умений.

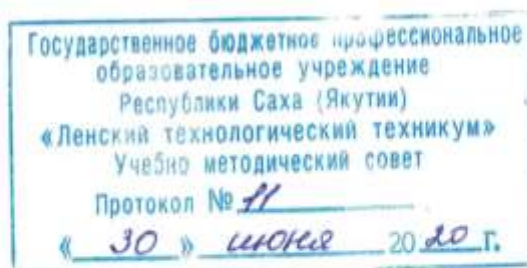
Отметка «3» ставится тогда, когда обучающийся получает **39-60%** от максимального количества баллов, если выполняет буквальный перевод, что приводит к искажению мысли, нарушению норм русского языка;

Отметка «2» ставится тогда, когда обучающийся получает **≤39%** от максимального количества баллов, если не владеет навыками перевода;

- не ориентируется в основных понятиях;
- демонстрирует поверхностные знания;
- если в ходе ответа отсутствует самостоятельность в изложении материала, либо звучит отказ дать ответ;
- допускает грубые ошибки при выполнении заданий аналитического и проектировочного характера.

Министерство образования и науки РС (Я)
ГБПОУ РС (Я) «Ленский технологический техникум»

**Контрольно-оценочные средства для промежуточного контроля
учебной дисциплины ПОО.01 Якутский язык
Основной профессиональной образовательной программы подготовки
квалифицированных рабочих, служащих по профессии
46.01.03 Делопроизводитель**

Ленск 2020 год

Контрольно-оценочные средства учебной дисциплины ПОО.01 Якутский язык соответствуют рабочей программе дисциплины, разработанной на основе Федерального государственного образовательного стандарта (далее – ФГОС) по профессии 46.01.03 Делопроизводитель, утвержденного Приказом Министерства образования и науки РФ от 2 августа 2013 г. №639.

Организация-разработчик:

Государственное бюджетное профессиональное образовательное учреждение
Республики Саха (Якутия)
«Ленский технологический техникум»

Разработчик:

Захарова Нина Январьевна, преподаватель ГБПОУ РС(Я) «Ленский технологический техникум».

Рассмотрены и рекомендованы предметно – цикловой комиссией «Общепрофессиональных дисциплин»

Протокол № 9, от «30» мая 2020 г.

Председатель ПЦК /Паршутина И.Л. /

1. Общие положения

Целью создания **Контрольно-оценочных средств (КОС)** является установление соответствия уровня подготовки обучающегося требованиям рабочей программы учебной дисциплины. Каждое оценочное средство обеспечивает проверку усвоения конкретных элементов учебного материала.

КОСы предназначены для определения уровня освоенных умений, усвоенных знаний и овладения компетенциями, т.е. способностью обучающегося применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности.

Объектом применения КОС является измерение уровня достижения обучающимися установленных результатов обучения при проведении текущего, рубежного и промежуточного контроля успеваемости по дисциплине.

2. Паспорт контрольно-оценочных средств

2.1 Результаты освоения учебной дисциплины, подлежащие проверке

В результате освоения учебной дисциплины **ПОО.01 Якутский язык**, обучающийся должен обладать предусмотренными ФГОС освоенными умениями и усвоенными знаниями.

В результате контроля по освоению учебной дисциплины осуществляется комплексная проверка следующих умений и знаний, а также динамика освоения общих компетенций:

Результаты обучения: умения, знания и общие и профессиональные компетенции	Показатели оценки результата	Форма оценивания
Уметь:		
У1. читать слова и тексты, отвечать на вопросы;	Уметь отвечать и читать на якутском языке	<i>1 или 0 балл</i>
У2. правильно произносить звуки и интонировать повествовательные и вопросительные фразы,	Уметь правильно озвучивать якутскую речь	<i>1 или 0 балл</i>
У3. писать слоги, слова, предложения;	Уметь правильно писать по-якутски	<i>1 или 0 балл</i>
У 4. понимать относительно полно (общий смысл) высказывания на якутском языке в различных ситуациях общения;	Понимать смысл якутской речи	<i>1 или 0 балл</i>
У 5. описывать явления, события, излагать факты в письме личного и делового характера	Уметь описывать события, явления, факты	<i>1 или 0 балл</i>
У 6. заполнять различные виды анкет, сообщать сведения о себе в общепринятой форме;	Уметь заполнять анкеты, сообщать сведения о себе	<i>1 или 0 балл</i>
У 7. аргументировать свою точку зрения по обсуждаемым темам;	Уметь аргументировать свою точку зрения	<i>1 или 0 балл</i>
У 8. вести диалог в ситуациях общения в бытовой, социокультурной и учебно-трудовой сферах, используя аргументацию,	Уметь вести беседу	<i>1 или 0 балл</i>

эмоционально-оценочные средства;		
У 9. рассказывать, рассуждать в связи с изученной тематикой, проблематикой прочитанных/прослушанных текстов; описывать события, излагать факты, делать сообщения; - создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации;	Уметь рассказывать, рассуждать	1 или 0 балл
У 10. создавать словесный социокультурный портрет своей страны на основе разнообразной страноведческой и культуроведческой информации	Уметь создавать словесный социокультурный портрет своей страны	1 или 0 балл
У 11.использовать приобретенные знания и умения в практической и профессиональной деятельности, повседневной жизни.	Уметь использовать приобретенные знания и умения на практике	1 или 0 балл
Знать:		
3.1.основные особенности фонетической системы якутского языка	Знать особенности фонетической системы якутского языка	1 или 0 балл
3.2основные единицы грамматического уровня, а также алфавит, звукобуквенные соответствия, правила чтения;	Знать основные составляющие якутского языка	1 или 0 балл
3.3значения новых лексических единиц, связанных с тематикой предлагаемого этапа и с соответствующими ситуациями общения;	Понимать значение лексических единиц	1 или 0 балл
3.4языковой материал: идиоматические выражения, оценочную лексику, единицы речевого этикета, и обслуживающие ситуации общения в рамках изучаемых тем.	Знать языковой материал	1 или 0 балл

Коды проверяемых компетенций	Показатели оценки результата	Оценка (да / нет)
ОК1. Понимать сущность и социальную значимость своей будущей профессии, проявлять к ней устойчивый интерес	<ul style="list-style-type: none"> • Адекватная самооценка процесса и результата учебной и профессиональной деятельности; • Осведомленность о различных аспектах своей будущей профессии; • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); • Повышение готовности к осуществлению профессиональной деятельности; 	
ОК 2. Организовывать собственную деятельность, исходя из цели и способов ее достижения, определенных	<p>Обоснованность выбора вида типовых методов и способов выполнения профессиональных задач;</p> <p>Адекватная самооценка уровня и эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p> <p>Соответствие подготовленного плана собственной</p>	

руководителем.	<p>деятельности по защите информации требуемым критериям;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы решения задачи;</p> <p>Совпадение результатов самоанализа и экспертного анализа эффективности организации собственной деятельности по защите информации;</p>	
ОК 3. Анализировать рабочую ситуацию, осуществлять текущий и итоговый контроль, оценку и коррекцию собственной деятельности, нести ответственность за результаты своей работы.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода решения профессиональных задач в стандартных и нестандартных ситуациях; • Использование оптимальных, эффективных методов решения профессиональных задач; • Принятие решения за короткий промежуток времени; 	
ОК 4. Осуществлять поиск информации, необходимой для эффективного выполнения профессиональных задач.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора метода поиска, анализа и оценки информации, необходимой для постановки и решения профессиональных задач, профессионального и личностного развития; • Грамотное использование оптимальных, эффективных методов поиска, анализа и оценки информации; • Нахождение необходимой информации за короткий промежуток времени; 	
ОК5. Использовать информационно-коммуникационные технологии в профессиональной деятельности.	<ul style="list-style-type: none"> • Обоснованность выбора информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; • Соответствие требованиям использования информационно-коммуникационных технологий; • Эффективное и грамотное использование информационно-коммуникационных технологий для совершенствования профессиональной деятельности; 	
ОК6. Работать в команде, эффективно общаться с коллегами, руководством, клиентами.	<p>Обоснованность выбора структуры плана профессионального и личностного развития;</p> <p>Соответствие подготовленного плана ожидаемым результатам;</p> <p>Рациональное распределение времени на все этапы самообразования, повышения квалификации;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Участие в профессионально – значимых мероприятиях (НПК, конкурсах по профилю специальности и др.); 	
ДОК 2. Готовность уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным	<ul style="list-style-type: none"> • Уважительно относиться к ценностям, историческому наследию, культурным традициям народов Якутии. 	

традициям народов Якутии.		
---------------------------	--	--

За правильный ответ на вопросы или верное решение задачи выставляется положительная оценка – 1-0 баллов, в зависимости от уровня выполнения.

За не правильный ответ на вопросы или неверное решение задачи выставляется отрицательная оценка – 0 баллов.

Уровень оценки компетенций производится суммированием количества ответов «да» в процентном соотношении от общего количества ответов.

Шкала оценки образовательных достижений

Процент результативности (сумма баллов)	Оценка уровня подготовки	
	оценка компетенций обучающихся	оценка уровня освоения дисциплин;
90 ÷ 100	высокий	отлично
70 ÷ 89	повышенный	хорошо
50 ÷ 69	пороговый	удовлетворительно
менее 50	допороговый	неудовлетворительно

2.2 Формы контроля по учебной дисциплине

Элемент учебной дисциплины	Формы и методы контроля					
	Текущий контроль		Рубежный контроль		Промежуточная аттестация	
	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З	Формы контроля	Проверяемые У, З
Введение	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Речевой этикет, межличностные отношения	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У20, У21 37	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Окружающая среда (природа, повседневная жизнь, досуг, условия жизни, навыки общественной жизни).	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34
Профессиональные навыки и умения в общественной жизни	Практическая работа	У1-У11; 31-34	Практические занятия	У1-У11; 31-34	Зачет, дифф. зачет	У1-У11; 31-34

2.3 Оценка освоения учебной дисциплины

Проверка знаний, обучающихся осуществляется с помощью выполнения практических заданий, тестов. Применение теста позволяет рефлексивно закрепить изучаемый материал, при этом избежать завышения итоговой оценки.

- III. Задачи тестирования: эффективно использовать во время урока; включить в активную учебную деятельность обучающихся (100%); повысить интерес обучающихся к изучаемому предмету и профессии в целом.
- IV. Оценка уровня усвоения изученного материала складывается из совокупности оценок выполненных практических работ.

2.4. Контрольно-измерительные материалы

Промежуточный контроль

Контрольная работа

1 вариант

1 эрчиллий. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин убай... кингэ ааҕар. Кини быраат... хоһоон суруйар. Мин оҕо... музыканы истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Кини эбэ... дьиэҕэ олорор. Эн эдьий... университетка үөрэнэр. Эн бэргэһэ... маҕан өннөөх. Кини аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллий. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэҕин? -
4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэн аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олороҕун? -

3 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18, 21, 56, 62, 489, 233, 367, 2019, 6213, 18231.

4 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

11, 1, 31, 78, 99, 136, 241.

5 эрчиллий. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тыгырахтаах. Балтым уһун баттахтаах. Мин табаарыһым Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрүскэ турар. Мин куоратпын таптыбын. Мин дьиэ кэргэним иллээх. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут. Мирнэй оройунугар алмасс хостуулар. Ленскэй оройунугар нефть, газ хостуулар. Москва – мин дойдум киин куората. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

2 вариант

1 эрчиллий. Добавьте окончание притяжательного имени.

Мин эһэ... телевизор көрөр. Кини убай... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканты истэр. Кини кинигэ... бу сытар. Эн эбэ... дьибэ олорор. Кини эдьий... университетка үөрэнэр. Кини бэөгэһэ... ианган өгнөөх. Мин аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллий. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэбин? -
4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэн аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олоробун? -

3 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17, 31, 46, 52, 289, 543, 466, 466, 2019, 7485, 24365.

4 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21, 1, 41, 65, 77, 123, 269.

5 эрчиллий. Переведите на русский язык.

Кини уһун, хара баттахтаах. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тыгырахтаах. Ойуурга тиит мас үүнэр. Мин табаарыһым Коля музыкант. Мирнэй куорат биһиги куоралпытыттан чугас турар. Мин куоралпын таптыбын. Мин саха тылын үөрэтэбин. Эһэм ыты аһатта. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут. Якутскай куорат Саха Сири киин куората. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хосттуллар. Үлэһит буоллаххына эн Москва куоракка сылдыан. Кыһыл болуоссака Кремль, мавзолей баар.

3 вариант

1 эрчиллий. Добавьте окончание притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр. Кини эдьий... хоһоон суруйар. Мин балты... музыканы истэр. Эн кинигэ... бу сытар. Кини эһэ... дьибэ олорор. Кини эдьий... университетка үөрэнэр. Мин суумка... хара өгнөөх. Эн аҕа... үлэлиир.

2 эрчиллий. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий? -
2. Эн хас саастааххын? -
3. Эн ханна үөрэнэбин? -
4. Аҕан аата кимий? -
5. Ийэн аата кимий? -
6. Эн ханнык куоракка олоробун? -

3 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18, 51, 38, 87, 154, 623, 999, 2019, 6487, 46523.

4 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31, 1, 21, 26, 99, 147, 239.

5 эрчиллий. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах. Манна элбэх сана дьиэни туппуттар. Мин табаарыһым Коля спортсмен. Эн балтын хоһун хомуйар. Мин Ленскэй куоратпын таптыбын. Мин нуучча тылын үөрэтэбин. Ийэм кизһээни аһы астыыр. Аҕам биир куобаҕы туппут. Якутская куорат Саха Сириин киин куората. Енскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар. Мин үөрэхпин икки сыланан бүтэрэбин. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.

Эталон ответов.

1 вариант.

1 эрчиллий. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин убай... кинигэ ааҕар.- Мой брат читает книгу. Кини быраат... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин оҕом музыканы истэр. – Мой ребенок слушает музыку. Кини кинигэ.... бу сытар.- Его книга вот лежит. кини эбэ... дьиэҕэ олорор. – Его бабушка сидит дома. Эн эдьий... университетка үөрэнэр.- Твоя старшая сестра учится в университете. Эн бэргэһэ... маған өннөөх. – Твоя шапка имеет белый цвет. кини аҕа... үлэлиир.- Его отец работает.

2 эрчиллий. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэҕин?- Где ты учишься?
4. Аҕан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олороҕун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон аҕыс, 21- сүүрбэ биир, 56 – биэс уон алта, 62= алта уон икки, 489 – түөрт сүүс аҕыс уон тоҕус, 233- икки сүүс отут үс, 367- үс сүүс алта уон сэттэ, 2019- икки тыһыынча уон тоҕус, 6213- алта тыһыынча икки сүүс уон үс, 18231- уон аҕыс тыһыынча икки сүүс отут биир.

4 эрчиллий. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

11- уон биирис, 1- бастакы, маннайгы, 31- отут биирис, 78- сэттэ уон ахсыс, 99-тоҕус уон тхсус, 136-сүүс отут алтыс, 241- икки сүүс түөрт уон биирис.

5 эрчиллий. Переведите на русский язык.

Кини улахан, хара харахтаах. – У него большие черные глаза. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Балтым уһун баттахтаах. – У моей

младшей сестры длинные волосы. Мин табаарыным Ваня- спортсмен. -Мой товарищ Ваня – спортсмен. Ленскэй куорат Лена өрускэ турар.- Город Ленск расположен на берегу реки Лена. Мин куораппын таптыбын – Ялюблю мой город. Мин дьиэ дьиэ кэргэним иллээх. – Моя семья дружная. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Мирнэй куоракка алмаас хостуулар. – В городе Мирный добывают алмазы. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Москва- мин доцдум киин куората. – Москва – столица моей родины. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.

2 вариант.

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени

Мин эһэ... телевизор көрөр.- Мой дедушка смотрит телевизор. Кини убай... хоһоон суруйар.- Его брат пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Кини кинигэ.... бу сытар.- Его книга вот лежит. Эн эбэ... дьиэбэ олорор. – Твоя бабушка сидит дома. Кини эдьий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Кини бэргэһэ... маһан өһнөөх. – Его шапка имеет белый цвет. Мин аҕа... үлэлиир.- Мой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэбин?- Где ты учишься?
4. Аҕан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олоробун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

17 – уон сэттэ, 31 –отут биир, 46 – түөрт уон алта, 52 – биэс уон икки, 289 – икки сүүс аҕыс уон тоҕус, 543 – биэс сһһс тһһрт уон үс, 466 – түөрт сүүс алта уон алта, 2019 – икки тыһыынча уон тоҕус, 7485 – сэттэ тыһыынча түөрт сүүс аҕыс уон биэс, 24365 – суурбэ түөрт тыһыынча үс сүүс алта уон биэс.

4 эрчиллии. . Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

21- сүүрбэ биирис, 1 – маннайгы, бастакы, 41 түөрт уон биирис, 65- алта уон бэһис, 77- сэттэ уон сэттис, 123 – сүүс сүүрбэ үһүс, 269 – икки сүүс алта уон тохсус.

5 эрчиллии. Переведите на русский язык.

Кини уһун хара баттахтаах- У нее длинные черные волосы. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Ойуурга тиит мас үүнэр. – в лесу

растет лиственница. Мин табаарыһым Коля музыкант – Мой товарищ Коля музыкант. Мирнэй куорат биьиги куораппытыттан чугас турар. – Город Мирный расположен близко от нашего города. Мин куораппын таптыбын. – Я люблю свой город. Мин саха тылын үөрэтэбин. – Я изучаю якутский язык. Эһэм ыты аһатта. – Мой дедешка покормил собаку. Аҕам түөрт улахан балыгы туппут.- Мой отец поймал четыре большие рыбы. Якутскай куорат Саха Сириин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Үлэһит буоллаххына эн Москва куоракка сылдыан.- Когда станешь работником, ты съездишь в город Москва.

3 вариант

1 эрчиллии. Добавьте аффиксы притяжательного имени.

Эн эбэ... телевизор көрөр.- Твоя бабушка смотрит телевизор. Кини эдьий... хоһоон суруйар.-Его сестра пишет стихи. Мин балты... музыканы истэр.- Моя младшая сестра слушает музыку. Эн кинигэ... бу сытар.-Вот лежит твоя книга. Кини эһэ... дьибэ озорор. Его дедушка сидит дома. Кини эдьий... университетка үөрэнэр.- Его старшая сестра учится в университете. Мин суумка... хара өгнөөх.- Моя сумка имеет черный цвет.Эн аҕа... үлэлиир.- Твой отец работает.

2 эрчиллии. Ответьте на вопросы.

1. Эн аатын кимий?- Как твое имя?
2. Эн хас саастааххын?- Сколько тебе лет?
3. Эн ханна үөрэнэбин?- Где ты учишься?
4. Аҕан аата кимий?- Как твоего отца?
5. Ийэн аата кимий?- Как зовут твою маму?
6. Эн ханнык куоракка олоробун?- В каком городе ты живешь?

3 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке количественные числительные.

18- уон абыс, 51-биэс уон биир, 38-отут абыс, 87-абыс уон сэттэ, 154-сүүс биэс уон түөрт, 623- алта сүүс сүүрбэ үс, 999- тобус сүүс тобус уон тобус, 2019-икки тыһыынча уон тобус, 6487- алта тыһыынча түөрт сүүс абыс уон сэттэ, 46523-түөрт уон алта тыһыынча биэс сүүс сүүрбэ үс.

4 эрчиллии. Напишите прописью на якутском языке порядковые числительные.

31=отут биирис, 1-маннайгы, бастакы, 21-сүүрбэ биирис, 26-сүүрбэ алтыс, 99-тобус уон тохсус, 147-сүүс түөрт уон сэттис, 239-икки сүүс отут тохсус .

5. эрчиллии. Переведите на русский язык.

Аҕам күүстээх илиилээх.- У моего отца сильные руки. Хотой күүстээх атахтаах, сыты тынгырахтаах.- У орла сильные ноги, острые когти. Манна элбэх сана дьибэ туппуттар.- Здесь построили много новых домов. Мин табаарыһым Коля спортсмен.- Мой товарищ Коля

спортсмен. Эн балтын хонун хомуйар.- Твоя младшая сестра убирает комнату. Мин Ленскэй куораппын таптыбын.- Я люблю мой город Ленск. Мин нуучча тылын үөрэтэбин.- Я изучаю русский язык. Ийэм кизһээнни аһы астыыр.- Моя мама готовит ужин. Аҕам биир куобаҕы туппут.- Мой отец добыл одного зайца. Якутскай куорат Саха Сириин киин куората.- Город Якутск- столица Якутии. Ленскэй оройуонугар нефть, газ хостуулар.- В Ленском районе добывают нефть, газ. Мин үөрэхпин икки сылынан бүтэрэбин.- Я учебу окончу через два года. Кыһыл болуоссакка Кремль, мавзолей баар.- На Красной площади имеется Кремль, мавзолей.